नेपाल बन्धुहरूको कुलदेवता

बन्धुत्व सम्वोधन

हे ! कुलदेव तिम्रो परयौं शरणमा निहुरेर हामी सब ।
देउ यो वरदान हामी सबमा उज्जवल वनोस् कुल् अब ॥
जन्मुन है कुलमा अनेक चतुरा विद्वान सिपालु सबै ।॥
डाँका चोर बे-इज्जतीहरू कुनै हुँदै नहोऊन् कबै ॥१॥

लाटा पँगु र दिर्घ रोगीहरूको जन्मै नदेउ वरू ।
माग्छौ यो वरदान् विशेष सबले तिम्रो विचारै अरू ॥
यौटै हौं यो कुलका सबै कणहरू शाखा प्रशारण भई
कारण जो विविधै भएर सब ती बस्छौं विदेशमा गई॥२॥

शाखाले जती ढाक्छ यो पृथ्वी ता राम्रो छ सारै त्योता
धान्धन्ले कुल बिर्सियौं यदि भने हुँदैन राम्रो त्यता
सम्झौ बन्धुहरू मिलौं खुशी भई दम्भी नबनौं सब
बन्धु भाइ गिरी गए यदि भने तानौं उचाली अब ॥३॥

कण कण् मिलेर बनौ बज्र हामी
फोरौं पाहाडै भई द्रुतगामी
शिरै नझुक्रे यहि कुल हाम्रो
सेरिएर मर्दा बरू मान्ने राम्रो ॥४॥

अनेक शाखा तर मूल एक
भेट्टीन्न मुलै पनि शाखा खास्
अनन्तमा नै सब यो रहेको
आदि र अन्त्य कुनहो भएको?॥५॥

एउटै घरका सबजना हामी
यौटै हुन् बावु सव भाइ नानी
एउटै चुलो हो यौटै हो थात
विबिधताले भइयो अथात ॥६॥

सधै साल फेरि एउटै थलोमा
खाने गरेको बुझिने यसैमा
यै हि कुलैको अति नै महत्व
पुरानै घरको यहाँ हुन्छ पत्तो ॥७॥

भाइ मिलेमा जुन शक्ती हुन्छ।
त्यही हि कुलै देब् भनी गनिन्छ
समस्त बन्धु जब भेट हुन्छन्
सो भेटमा कुल खुशी रहन्छन् ॥९॥

शक्ती त्यसैको लिई हामी सबले
सहयोग गरौं भाइ भएर एकले
मर्दा र पर्दा सब भाइ जुट्ने
सानो कुराले नगरौं है फुट्ने ॥१०॥

भाइ जुटेमा वलिया हुनेछौं
भाइ फुटेमा एक्लै रुने छौं
अन्तर विरोध हुन जान्छ भाइ
मेटाउँ विरोध जहाँ हुन्छ ताही:

विरोध वढाइ कुल बिग्रने छन्
विरोध हटाइ कुल सप्रिने छन्
कुल सप्रियेमा बल वढ्छ हाम्रो
बल बढदिएमा हुन जान्छ राम्रो

मार्ने र पार्ने सबन्धु फुटाल्ने
विचारै लगाइ कुरा बाङ्गो पार्ने
त्यहि हो ठूलो पाप कुल नाश गर्नु
त्यस्तो विचारले अघिनै नसर्नु

देव प्रार्थना

हे हाम्रा वंश बन्धुले मानेका कुलदेवता ।
सम्झना भक्ती हाम्रो छ तिमिलाइ सदा सदा
तिमी तुष्तट भइ देउ हामीमा सुख सम्पत्ति
कार्य सिद्धि हउन सारा विघ्न बाधा नहोस् क्षति ॥ ॥
इष्ट देवहरू सदाखुसि होउन भन्दै गरी अर्पण ।
पित्री देव पनि खुशी रहुन भन्छौ नि बन्धुगण
बन्धु प्रेम निरन्तरै रहिरहोस् नहोस कतै भिन्नता
हाम्रो कुल र वंशमा वर मिलोस् हे देवदेवी सदा ॥
वंश लता (वंश विस्तार) (नेपाल थरको वंश)
कुलको ज्ञान नजानि अन्पट वनि बस्ने कति बन्धु छन् ।
सम्पुर्ण कुल वन्धुले वुझिलिए कुल वंश बढ्ने झन्
आफ्नो वंश परम्परा र कुलको गाथा कथाका कृती
इतिहास र धर्म जीवित वनी झल्की रहोस् संस्कृती ॥

इतिहास खण्ड

प्रथम सृष्टि

ॐ खम्ब्रह्म : ब्रह्मा बाट माया
माया बाट :- कुटस्थ, ब्रह्मविंव , आत्मा ,चेतन चेतन आत्मा ,
मायाबाट :- महतत्व
महतत्वबाट:-सात्विक ,राजस, तामस अहंकार,
सात्विक अहंकारबाट:- इन्द्रिय देवता ,
राजस अहंकारबाट :- दशेन्द्रिय
तामस अहंकारबाट :- आकाश ,
आकाशबाट :- वायु
वायुबाट :-तेज
तेजबाट:- जल
जलबाट :- पृथ्वी
पृथ्वीआदि पञ्चमहाभूतबाट क्रमश:-गणेश, देवी,सूर्य,बिष्णु,शिव
यो पञ्चमहाभूतात्मक पाञ्चायन देवतानिर्गुण,साकार रूपका भए ।
यिनै देवतामय,पञ्च-प्रञ्चात्मक विश्वब्रह्माण्ड, त्रैलोक, चराचर, चौराशीलाख प्राणीहरू उत्पत्ती भए ।

द्वितीय सृष्टि

.................पूर्व पुराणकाल ....

१ .आदि नारायण (आदि पुरूष जगल्लय) नारायण भगवान बिष्णु

२ .बिष्णुका नाभि कमलबाट-चतुर्मुखि ब्रह्मा (कमलोद्भव पत्नि उषा)

३.सृष्टकर्ता ब्रह्माबाट अत्री पत्नि अनुसूया (ऋषिकल्पका मन्त्रद्रष्टा महर्षि)

४.अत्रिबाट चन्द्र पत्नि तारा (पुर्वपुराणकालका ग्रहमाण्डलिक)तारा(बृहस्पति कोपत्नि)

५. चन्द्रबाट बुध पत्नि इला (सौर्य मण्डलका उज्जवल नक्षत्र)

६.बुध बाट पुरूरवा पत्नि उर्वशी (मानवकल्पका अधिष्ठाता)

७ .पुरूरवा बाट रथ

८ .रथबाट जय

९.जयबाट भिम

१०. भिमबाट विजय

११ .विजयवाट –कांचनपुरूष

१२ काञ्चनपुरुष बाट- होत्रक

१३. होत्रकबाट –जन्हु

१४.जन्हुबाट पुरूराज सुमन्तु

१५.पुरूराजबाट –अलाकाश्व

१६. अलाकाश्वबाट वलकाश्व

१७. वलकाश्व बाट –कुश

१८ कुशवाट –कुशाम्ब ,(कुशनाभ,कुशाभ्वुज,अधतिकुश)

१९.कुशाम्वबाट गाधिराज कौशिकि (वंश प्रवर्तक पुरूष)

..उत्रर पूराणकाल ....

२०.१ गाधिराजबाट विश्वामित्र (पंचगौडमध्ये एक ;विद्वत्वा प्राप्त भएपछिका मन्त्र द्रष्टा महर्षी ; सप्त ऋषिमा एक ;गोत्र प्रवर्तक स्थित प्रज्ञ पुरूष ;प्रवर पुरूष ;

२१.२. विश्वामित्र बाट –अघमर्षण(देवरात शुन:शेफ) गायत्रीमन्त्रका उपद्रष्टा ऋग्वेदको प्रथममण्डल पच्चिसौं सुक्त (वरूण सुक्त बाट हरिश्चन्द्रको बलिदिन लाग्दा मुक्त) निर्माता प्रवर पुरूष

२२.३. अघमर्षण बाट – घृतकौशिक ; गोत्र प्रर्वतक ,प्रवरपुरूष शैलदेश र खसड कुलाचलका कुलमुख्य(सहोदर हरू –इन्द्र कौशिक ,देवकौशिक,द्रुमकौशिक चारैजना स्मृतीकार)

२३.४ .घृतकौशिक बाट सम्वर्त

२४.५ सम्वर्त बाट बैतहव्य

२५.६ बैतहव्य बाट निमिष

२६.७ निमिषबाट प्रमिश

२७.८ प्रमिषबाट तदबल

२८.९ तदबलबाट भिण्डार

....पुर्वप्राचिनकाल ....

२९.१०.१ भिण्डार बाट सतदेव

३०.११.२. सतदेव बाट ऋतदेव

३१.१२.३. ऋतदेव बाट अभिकुश

३२.१३.४. अभिकुशबाट हारित

३३.१४.५ हारितबाट ऋतभ

३४.१५.६ ऋतभबाट सुशर्म

३५.१६.७ सुशर्मबाट स्नेही

३६.१७.८ स्नेहिबाट श्रीपति

३७.१८.९ श्रीपतिबाट नुरै

३८.१९.१० नुरैबाट पोषण

३९.२०.११ पोषणबाट वत्स

४०.२१.१२ वत्सबाट लोमस

४१.२२.१३ लोमसबाट शरदव्रत

४२.२३.१४ शरदव्रतबाट पारदव्रत

४३.२४.१५पारदव्रतबाट विरूप

४४.२५.१६ विरूपबाट समितिञ्जय

४५.२६.१७ समितिञ्जयबाट पारश पण्डित

४६.२७.१८ पारशबाट अग्निहोत्र पण्डित

४७.२८.१९ अग्निहोत्रबाट सुशर्म पण्डित

४८.२९.२० सुशर्मबाट जयन्त पण्डित

४९.३०.२१ जयन्तबाट गोलार्क पंण्डित (जालन्धर देशमा प्रतिष्ठित

५०.३१.२२ गोलार्कबाट परार्क पंण्डित

५१.३२.२३ परार्कबाट देबार्क पंण्डित (कर्ण प्रयागमा आफ्नोसमयमा लब्ध प्रतिष्ठ)

५२.३३.२४ देबार्कबाट निम्बार्क पंण्डित

५३.३४.२५ निम्बार्क बाट श्रीवत्स पंण्डित

५४.३५.२६ श्रीवत्सबाट स्वस्तिक पंण्डित

५५.३६.२७ स्वस्तिक पंण्डितबाट श्रीनाथ पण्डित देवझुल ग्राम खसमंण्डल केदार

५५.३७.२८.१ श्रीनाथ पण्डित बाट पर्वत पंण्डित(कर्ण प्रयागबाट जुम्ला शेरी ढुस्का प्रवेश

...................ऋषिकुल अन्त्य.................

५७.३८.२९.२ पर्वत पण्डित बाट सुपर्व पण्डित खस राजाका परामर्शदाता सिजां शेरी ढुस्कामा लब्ध प्रतिष्ठ

५८.३९.३०.३ सुपर्व पण्डित बाट बसुपण्डित परम भट्टारक देवराजको समय

५९.४०.३१.४ बसु पण्डित बाट बालक पण्डित खस्रड राज्यमा प्रतिष्ठित

६०.४१.३२.५ बालक पण्डित बाट जयन्त पण्डित

६१.४२.३३.६ जयन्तबाट अनन्त पण्डित

६२.४३.३४.७ अनन्त बाट सर्वेश्वर पण्डित

६३.४४.३५.८ सर्वेश्वरबाट शोभाकर पण्डित

६४.४५.३६.९ शोभाकर बाट परमाकार पण्डित

६५.४६.३७.१० परमाकार भाष्कर पण्डित

६६.४७.३८.११ भाष्कर बाट जयविध्याधर पण्डित कर पंडित खस सम्राटजितारि मल्लका प्रसादीय पंडित प्रकाण्ड विद्वान लब्ध,प्रतिष्ठ ज्योतिर्विद चर्चित पुरूष

६७.४८.३९.१२.१ जयविध्याधर बाट सर्वज्ञधर पण्डित(नेपाल) नेपा बिर्ता पाइ नेपालो पाधि (जसोधर पंडित -(सुतार कार्की) ,जयधर पंडित - बराल ; गुणरानाकार पंडित –खनाल

६८.४९.४०.१३.२ सर्वज्ञधर बाट धैब्रुपाध्या नेपाल

६९.५०.४१.१४.३ धैबुपाध्या बाट मनुदासपाध्या

७०.५१.४२.१५.४ मनुदास बाट बसुपाध्या (८ भाइ भएकोले अठभैया मध्ये जन्तरे)

७१.५२.४३१६.५ बसुपाध्या बाट श्रीकण्ठ(श्रीपती नेपाल)(५ भाइ मध्येमाहिलो कौ .स.५०९ पृ

७२.५३.४४.१७.६ श्रीकण्ठको श्रीनन्द (केशुपाध्याय)

७३.५४.४५.१८.७ केशुपाध्यायको हरीविलाश नेपाल

७४.५५.४६.१९.८ हरिबिलासको श्रीपति नेपाल (२ भाइ कान्छो)

७५.५६.४७.२०.९ श्रीपतिका अग्निदत्त नेपाल

७६.५७.४८.२१.१० अग्निदत्त नेपाल का कालुपाध्या नेपाल

७७.५८.४९.२२.११ .१ कालुपाध्याका रामानन्द नेपाल (५ भाइ मध्ये ....चोभार टौदह शाखा प्रमुख (मण्डन श्रीचौर बिर्ता टौदह चान्लाखेल प्रशाखा) जसको सम्पूर्ण सन्तती विवरण अनुसुचिमा राखिने छ ।

७८.५९.५०.२३.१२.२ रामानन्दका जिवानन्द नेपाल

७९.६०.५१.२४.१३.३ जिवानन्दका ब्रह्मानन्द नेपाल (२ भाइ मध्ये जेठो)

८०.६१.५२.२५.१४.४ ब्रह्मानन्दका हरिवंश नेपाल २ भाई (हरिवंश नेपाल हरिश्चन्द्र नेपाल)

८१.६२.५३.२६.१५.५ हरिबंशका श्रीकृष्ण नेपाल (३ भाई श्रीकृष्ण,रामभद्र बिष्णुदत्त)

नेपाल हरूको गोत्र

घृतकौशिक गोत्र प्रवर घृतकौशिक अघमर्षण विश्वामित्रच्येति त्रि प्रवर
गोत्र प्रवर दिपिका तथा नेपाल बाट प्रकासित सम्पुर्ण पञ्वाङ्गमा भने घृतकौशिक: गोत्र घृतकौशिक: वैस्वामित्र: २ प्रवर राखिएको छ ।तर गोत्र प्रवर सम्बन्धि त्री वि वि मा रहेका सोध पत्र हेर्ने हो भने ३ प्रवर नै पाइन्छ ।

गोत्र	प्रवर	वेदा:	उपवेदा:	शाखा:	सूत्राणी	देवा:	शिखा:	पादा:
घृतकौशिक:	घृतकौशिक: वैश्वामित्र	साम	गन्धर्व:	कौथुमी	गोभिलम्	विष्णु:	दक्षा	दक्ष:

यो तालिका दिवाकर शर्म्मा मैठाणी चतुर्वेदी द्वारा लिखित भुपालमानसिंह कार्की द्वारा पुन प्रकाशित गोत्र प्रवर दिपिका बाट साभार गरिएको हो ।
योतालिका लाइ मात्र हेर्ने हो भने हामिले पूजा आजा गर्दा गरिने संकल्प नै गल्ती जस्तो भान हुन्छ । किनकि हामि शुक्ल यजुर्वेदाध्यायिनी माध्यन्दिनी शाखान्तर्गत भनि बोल्ने गरेका छौ । उक्त तालिका अनुसार भने सामवेदाध्यायीनी कौथुमी शाखान्तर्गत भनि बोल्न पर्ने हुन्छ ।
घृतकौशिक गोत्रका आदि पुरुष कुश मानिन्छन । यिनको वंश परम्परा यस प्रकारको छ — कुश — कुशाम्बु —गाधि — विश्वामित्र — कुशिक —घृतकौशिक । कौशिकले घृतधाराद्वारा देव भजनको परम्परा चलाएकाले उनको नाम घृतकौशिक रहेको भन्ने उल्लेख पाईन्छ । कुनै वंशका विशिष्ट ऋषिहरु लाई प्रवर पूरूष भनी आदर गरिन्छ । घृतकौषिक गोत्रका अघमर्षण, देवरात र विश्वामित्र तीन प्रवर मानिनछन । अघमर्षण — कुशिकले सत्यव्रत (त्रिशंकु) लाई पुण्य दान गरेपछि कुरुप भए । विश्वामित्रका कृपाले श्रील पर्वतमा शैलेश्वरीको दर्शन पश्चात अघ (पाप) मर्षण (पुछनु) पाप मुक्त भए पछि अघमर्षण भए । देवरात — शुनः शेप ऋषि अगीगर्तका पुत्र थिए जसलाई हरिश्चन्द्र पुत्र रोहितले बलिका लागि किनी ल्याएका थिए । विश्वामित्रले आफ्नो मन्त्र प्रयोग द्वारा हरिश्चन्द्रको रोग हटाए पछि शुनःशेप लाई मुक्त गरी आफ्नो जेठा छोराको मान्यता दिएर देवरात नाम राखे । देवरात पछि ठूला मन्त्र द्रष्टा ऋषि भए । विश्वामित्र यिनी राजा गाधिका छोरा हुन । यिनले तपस्या द्वारा ब्रम्हतेज प्राप्त गरेका थिए । ऋषि कुलमा यिनी धेरै शक्तिशाली र सम्मानित थिए । यिनले धेरै मन्त्रहरु प्रत्यक्ष गरेका थिए । गायत्री मन्त्र यिनैको देन हो ।

घृतकौशिक गोत्र परिचयम्

बिश्वामित्रघमषर्ण देवरातेति बैस्त्रय: ।
वेदसामयजुर्ज्ञेयो, द्विवेदीया स्तपो धना:॥
गोत्रघृतकौशिकस्य, विश्वामित्रो मूलमिति ।
विष्णु भगवती गौडी, कुलदेवा: सनातना:॥
फारसदेशे प्रथमं स्थानं, सिन्धु देशे द्वितियकम्।
कन्नौज काशी क्षेत्रं च, हिन्दूनां केन्द्र वर्तते ॥
तृतीयं काशी स्थिता, स्थानकवस्ती निवासनम्
अनुपम: प्रथमो नाम, बंशोऽद्यसि क्रमागत: ॥
चतुर्थो जुम्लानृपस्य, राजगुरू प्रतिष्ठिता ।
गुरूकर्म प्रदानार्थ, भट्टपदवी प्रदापिता ॥

पञ्चमो बरै निपानी,खनाय बिर्ता प्रापिता ।
त्रय बन्धुस्त्रय स्थाने, वराल नेपाल खनाल थरा: ।
पण्डित सगोत्रा वन्धुर्जन:,कर्मणि केवलम् ।
वैदिककर्मणा पूर्णा:, पण्डिता: परिपालका : ॥

घृतकौशिक गोत्रका सगोत्रीहरू :-

पण्डित,नेपाल,बराल,खनाल,सुतारकार्की,भट्ट,जोसी,रेग्मी,कुशौला-
पाण्डे,बिडाल,जीरे,नेमी,काशिया,कुशे,चलाउने,रोहताली,बाजपेयी
यि माथिका थर मध्ये १६ थरनेपाल मा र बाजपेयी भारतमा पाईन्छ ।
बाजपेयी बाहेक अरू यो सबैले महामण्डलीमष्टाको उपासना गर्दै आएको पाइन्छ ।

नेपालथर

"नेपा + आलयो:पुमान् इति यस्य स:नेपालय: इतिस्थिते य: लोपान्नेपाल जात:,

श्रीमद्वविष्णुपुराण –गिताप्रेस गोरखपुर

नेपाल थर उद्गमस्थल

नेपाख्या विमलाऽपचाग निकट त्रि देवगाडङ्गना ।

कर्णाली बसगा सरित्सुरबरा यन्मासान्निसृता ॥

सार्धंगा बरूणंगताश्व विमला दुलंघति मध्यत: ॥

नेपा ग्राम सहास्ति भूसुरबरा नेपाल मूलश्थली ॥

नेपालहरुको कुलदेवता

हे हाम्रा वंश बन्धुले मानेका कुलदेवता ।

सम्झना भक्ती हाम्रो छ तिमिलाइ सदा सदा

तिमी तुष्तट भइ देउ हामीमा सुख सम्पत्ति

कार्य सिद्धि हउन सारा विघ्न बाधा नहोस् क्षति ॥ ॥

हामिले कुल देवताको पूजन त एक ठाउँमा मात्र गर्ने कार्यको सुरुवात त गर्यौं तर यो निकै नै ठुलो चुनौति थियो ।यसलाइ निरन्तरता दिनु हाम्रो कर्तव्य पनि हो । यहाँ निकै नै ठुलो चुनौतिको रुपमा नामावलि मिलान हो । नामावलि मिलान गर्दा कुन देवता कुन प्रयोजन का हुन । जस्का संभावित मन्त्रके के हुन सक्लान । नामाबलि मा सो देवताको प्रयोग कहाँ कहाँ भएको छ । वेद शास्त्र मा के कस्ता परिभाषा राखिएको छ जसलाइ हामिले के कसरि परिभाषित गर्ने र नेपाल अधिराज्य भरीका नेपाल बन्धुहरु संग कुलदेवता को पूजन र ब्याख्या सम्वन्धमा हामि प्रस्तुत हुदा हाम्रो मान्यता यो यो हो भन्दै के के कसरि बुझाउने जस्ता कुरा हरु समाधान होस भन्ने धारणाका साथ यो तयार गरिइको हो ।हामिले पूजा भेद मात्र वैदिक, तान्त्रिक,लौकिक र मिश्रीत हुन्छ भन्ने अध्ययन गरिएको मा यहा देवताको नाम समेत यस्तै पाइएको हुदाँ केहि अन्यौलता अवश्यमेव भएको तर यो नै कुनै आश्चर्यको कुरा होइन ।यहा प्रस्तुत गरिएको लौकीक शब्द ले चाहि भक्तिभावले ओतप्रोत त भइ आफ्ना इच्छाले र पूर्वजहरुले गरिआएको देखे सुनेको भरमा कुनै निश्चित विधि नअपनाइ आफ्ना खुसिले पूजा गरिएको लाइ परिभाषित गरि हामिले बुझ्न खोजेका मात्र हो ।जस्तो हाम्रो यहाँ उल्लेखित मध्ये गायत्री सावित्री पूजनका उल्लेख लौकिक हुन् भने बारा पूजन कतै बाट आयातित मिश्रित पूजा होला भन्ने नितान्त ब्यक्तीगत सोचाइ हो। यस लाइ पुष्टि गर्ने वा हटाउने वारे *वादे वादे जायते* तत्व बोध होला भन्ने आस राखिएको छ । यो *वादे वादे जायते* तत्व बोध बाट नामावलि एउटै भै हाल रहेको अन्यौलको अवस्था बाट बन्धूहरू मुक्त हुनेछन् भन्ने आस राखिएको छ। साथै

न मानसं पठेत्स्त्रोत्रं वाचिकं तु प्रशस्यते ।

कण्ठतः पाठाभावे तु पुस्तकोपरि वाचयेत् ।

न स्वयं लिखितं स्त्रोत्रं ना ब्राह्मण लिपिं पठेत ।

भन्ने प्रमाण यदा कदा सुनिएकोले यो *वादे वादे जायते* तत्व बोध राख्नु अत्यन्त जरूरि हामिले सम्झेका छौं ।

कुल देवता पूजन महत्व :-

ऊर्क्चमे सुनृताचमे ....कल्पन्ताम ॥
मिष्टान्नै अनि सत्य वाक्य रसिला होस दुग्धको प्राप्ति र ।
मिठा हुन् मधु घिउ साथ हँसिलो हुन् बन्धु औ बान्धव ॥
राम्रो बृष्टि भएर धान्य बढिहोस् होस् शत्रु जित्ने बल ॥
बारीमा तुल-फूल जे पनि फलुन् भै यज्ञको नै फल ॥
वित्तश्चमे .... कल्पन्ताम ॥
पाएको धन गर्न रक्षण सकूँ होस द्रव्य प्राप्ति सब ॥
जो भो जो छ हुने सबै सुखहरू पाऊँ म साथी अझ ॥
मेरो जिवनमा सधै मिलिरहोस् साफल्य सामर्थ्यको ।
पाउँ वुद्धि,विवेक सन्मति सबै यो यज्ञबाटै प्रभो ! ।
व्रिहयश्श्मे .... कल्पन्ताम् ॥
यज्ञैकोफलबाट बहुधा उब्जा हवोस् भूमिमा ।
कोदो, कागुन,जौ,गहुँ,तिलहरू धेरै फलाउँ यहाँ ।
अन्नैको परिपूर्तीले हटि दिओस् सम्पूर्ण यो दीनता ।
त्यस्तै धान र दाल,मास ,मुसुरी हुन् मूगँ आलु चना ॥ ॥

विश्वे अद्य मरूतो विश्व ऽउती विश्वे नोदेवा अवसागमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ॥ यजुर्वेद १८/३१
आज हाम्रो यस यज्ञमा सम्पूर्ण मरूदगण(मष्टा)पाल्नुहोस संरक्षणगर्ने समस्त देव सत्ता (विश्वेदेवा आदि) रक्षासाधनहरूसहित यज्ञमा आउनुहोस् समस्त अग्निहरू प्रदिप्त हुन् । हामिलाइ महान ऐश्वर्य र अन्न प्राप्त होस ॥

कुलदेवताको नाम :-

प्रमण्डल :- खसडी प्रमण्डल ,

मष्टा:- महामण्डलीमष्टा

भान्जास्थानी :- काँणा ब्रह्म

इष्टदेवी- गंगा ,भवानी, सरश्वती, + (टौदह चान्लाखेल मा “दक्षीणकाली समेत)

गोष्ट देवता:- महारुद्र –पार्वती ,

सहायक गोष्ट देवता :- गैडु ,गोसाई,गैया,गौडा बछला-भवानी

गोष्ट रक्षक :- ऐरा (ऐरी ,अहिर ,)

बन रक्षक :-वनशिकारी

बन दुर्गा वा ग्रामदेवी :- विन्ध्यवासिनी ,चण्डी

झाँक्री :- सुनझाँक्री

पार्षद :- तिवारी,बेताल भैरव ,ब्रह्मबेताल ,श्मशानी

आरधना :-शिवैश्वर्य समाराधना,

शिखा:- उर्ध्वशिखा

बेद शाखा:- शुक्लयजुर्वेद वाजसेनेय शाखा र सामवेद

पाद :दक्षीण पाद

काया:कुशान्तकाया

गण :- खश गण

समुह :- पंचगौड समुह

टौदह चान्लाखेलमा मानिआएका कुलदेवता

टौदहमा	**चान्लाखेलमा**
१ महारुद्र	१ .महारुद्र
२.पार्वती	२ .कण्टारक ब्रह्म
३ चण्डी	३ .मुल भगवती
४.गैडु	४ .वारा
५.मष्टा	५. मष्टा
६.मण्डली	६ माण्डाली
७.काणा	७ अहीर
८.ब्रह्म	८ गंगा देवी गंगा भवानी
९ऐरी	९ डुक्रम शिकारी
१० वनशिकारी	१० गया
११ बिन्ध्यवासनी	११ गैडु

कुलदेवताको पूजन र स्थान

कुनै पनि परिवार एउटा नृवंशको नयाँ ठाउँमा प्रवेश भएको बेलाला घटेको घटना र मान्यता प्राप्तगरेका सर्वशक्तिसम्पन्न मरूत् देवताको प्रतिरूप मष्टा बसैं सरेका ठाउँमा पनि नपुग्ने कुरै भएन ।नयाँ ठाउँमा जाँदा कुलदेवताको रूपमा पुजिएका मष्टा (महामण्डलीमष्टा) संगै लगिए । वायूरूप हुदा पहिले देखिनै मूर्ती कल्पना नै गरिएन ।एक ठाउँमा निश्चित रूपले मान भाउ,पूजा गर्न सजिलो पर्ने हुदाँ गाऊँ घर नजीक वनको छेउमा सानो कुटी वा मन्दिर बनाएर त्यसै भित्र आराधना गर्ने चलन चल्यो ।स्थान भेदले,जातिय भेद,र गाउँ ठाउँको नाउँले मष्टोका पनि भेद हुदै गए ।
पूजाआजामा स्थानियताको प्रभाव पर्नु स्वाभाविक हो ,कदाचित यसलाइ अस्वभाविक मानिदैन ता पनि स्थानीय आचार्य भेद ,द्रष्टा भेद,वक्ताभेद,पूजा अर्चना भेद इत्यादि कारणले गर्दा नि:सन्देह पार्थक्य दृष्टीगोचर हुन्छ नै ।
हाम्रा पिता पुर्खा अग्निहोत्री बाह्मण थीए जुन कुरा कौशिकादी सन्तती बाट जानकारी हुँन्छ ।अग्निहोत्री सदैव सात्विक हुन्छन् त्यसैले सात्विक मण्डलका महामण्डली मष्टा पुजा पुर्खाले गर्दै आएको हुनु पर्ने हामिले भन्न सक्दछौ ।

नेपाल थरको शुरूवात ,कसरि हुनगो भनी ।
खोजीगर्दा भनाई यस्ता, अगाडी सुनियो पनि॥
फारस बाट सिन्धुहुदै, भारत बाराणसी महां ।
अनुपम द्विवेदीका ,सन्तान बस्तथे जहां ॥
मुस्लिमको आक्रमण बाट ,आफ्ना दर्म बचाउन ।
भागे वाराणसि देखि, थाले उत्तर आउन ॥
आउंदा आउदैं जावा,तिला नदी दोभानमा
अग्निहोत्र जगाइ बसे,वाच्छाहि छेउ ओढारमा ॥
जुम्लि राजा बलिराजले ,यज्ञकेहि गरौं भनि ।
पण्डित खोज तलास गर्दा ,द्विवेदि भेटिए यिनि ॥
यिनैको सहायता बाट यज्ञ सम्पन्न भो अनि ।
ति पण्डीतहरू लाइ,जग्गा विर्ता दिए पनि ॥
जसले पाए बरै गाऊँ, बराल थरका भए ।
खनया बास पाउने, खनाल थरका भए ।
दक्षिणा मात्र पाउने ,पण्डित नै रहिरहे ।
नेपा गाउँ पाउनेहरू,नेपाल भनिने भए ।

माथिको पाल्पा निवासी पं हरि प्रसाद नेपालले बनाउनु भएको कविता अनुसार
पनि हाम्रा पिता पुर्खा अग्निहोत्री र अनुपम थिए । जसले दुई वेद अध्ययन
गरिएका थिए ।
सात्विक नभइ अग्निहोत्री नहुने प्रमाण पाइन्छ ।

“सात्विक अग्निहोत्री ब्राह्मणले मष्टोको आरधना गरिंदा हिन्दू परम्परामा अमृतमानिएको गाइको दूध,खीर, आदिकालिन सभ्यताको मुख्य भोजन टाटे (बाबर रोटी) , नौनि घ्यू, चढाइ पूजागरिने मण्डलीमष्ट, दुधेमष्ट, लाडेमष्टलाइ सात्विक मष्टको रुपमा मान्न सकिन्छ ।“ (नेपाली खस –बाहुनका कुलदेवता मष्टो- कुलचन्द्र कोइराला ।

खसड(खेचराद्रिका)माण्डलिक प्रजाहरुले मानिएका कुलदेवता भएकोले मष्टा समेत मण्डलीमष्टा भएका हुन् ।

“क)मंडलेश्वर –राज्यशासनका सामान्य अधीकरण वाहेकन्यायिक अधिकार प्राप्तराजाहरु जो धार्मिक मामिलाका सम्राटलाई नसोधिकन स्वयं निर्णय दिन समर्थ रहन्थे ।

ख) माडलिक – खस साम्राज्य अन्तर्गत कुनैकुनै राज्यहरू गण राज्यका लक्षणमा थिए जसमा केन्द्रद्वारा नियूक्त अडै,कार्की आदिले राज्यशासनमा ती गणनायकहरूलाइ सहभागि गराइराख्न अनिवार्य थियो ॥ साथै केन्द्रिय महासभामा ती मांडलिकहरूको सदस्यता रहन्थ्यो ।“ कौ.स १६९

कुल देवता पूजन मा हाल सम्म प्रयोग गरिदै आएको मन्त्र

ॐ कुलायिनी घृतवती पुरन्धि:स्योने सिद सदने पृथिव्या: ।

आभि त्वा रुद्रा वसवो गृणन्त्विमा ब्रह्म पीपिहि सौभगायाश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा ।

कुल गृहिणी र वसुधारायुक्त गराएर अघिल्तिर राखिने तिमी पृथिवीको यो सुखमय स्थानमा बस ।रूद्र वसु आदि देवताहरूले तिम्रो प्रशंसा गरून् । सौभाग्यका लागि तिमि यी मन्त्रहरूलाई आप्यायित गर । देवताका अध्वर्यु अश्विनीकुमारहरूले तिमीलाई यहाँ प्रतिष्ठित गराऊन् ॥   संस्कार पद्धती नेपालीभाषा

हे ! इष्ट ! हजुरहरू निवासयोग्य घरबाट यूक्त भै ,पौष्टिक घृतादि पदार्थ द्वारा सम्पन्न वनी,पूरको धारणा गर्ने वाली पृथ्वीको सुख प्रद गृहमा बस्नु होस् ।रुद्र एवं वसुगण तपाइको स्तुति गर्नुहोस् । यहि मन्त्र तपाइको आफ्नो सौभाग्यको संवद्धन हेतु सुरक्षीत हेर्नुहोस ।दुवै अश्विनीकुमार अर्ध्यूकोरूपमा तपाइलाई यो यज्ञ स्थलमा विराजमान गरून् । यजुर्वेद हिन्दी टिका बाट साभार ।

टौदहमा पूजा गरिआएका देवता बारेमा

महारूद्र :-

"रूदन् द्रवति धावतीति रुद्र:" । रुदै दगुर्नेको रुद्र भनिन्छ ।
अरोदी दन्तरिक्षे यद्विद्युद् वृष्टिं ददन्नृणाम् ।
चतुर्भिर्षिस्तेन रुद्र इत्याभि संस्तुत: ॥ बृहद्देवता २।३५

आर्यजातिहरुको मुख्य धन भनेको पशु हो । गाई घोडा, बाख्रा,भेडा, आदि पशुका मुख्य देवताको रूपमा देवकालभन्दा अगाडि देखी नै रुद्रलाई मानेकाले नेपाली ब्राह्मण क्षेत्रीय,ठकुरी,किराँती र अन्य जातिका पनि गोठका मूल देवता माहारुद्र हुन् बर्षको २ पल्ट मार्गशिर्ष पूर्णिमा र बैशाख पूर्णिमा मा गोष्ट देवताको पूजा (गोठ धूप)गरिन्छ । यजुर्वेदको १६ अध्याय ,जसलाइ रूद्रि भनिन्छ ,को वैदिक बिधि हवन गर्ने हो ।तर नेपाली समाजमा रुद्रीका एकसय मन्त्र पढी गाइको दूध, पञ्चामृत अथवा पानीमा पञ्चामृत (दुध,दही,घ्यू,मह ,सख्खर)मिसाएको जलले अटूट जलधारा चुहाएर रूद्री पाठगरिन्छ ।रुद्रको खोजी गर्ने हो भने शास्त्र मध्ये सबै भन्दा पुरानो मानिएको ऋग्वेद मा ४३ औं सूक्तमा कण्वघौर ऋषिद्वारा गायत्री र अनुष्टुप छन्दमा प्रथम श्लोकमा

कद्रुदाय प्रचेतसे मीळहुष्टमाय तव्यसे । वोचेम शन्तमं ह्रदे ॥

विशिष्ट ज्ञानबाट सम्पन्न,सुखी, एवं वलशाली रूद्रदेवको लागी कुन सुखप्रद स्तोत्रको पाठ गर्नु पर्दछ ? भनि खोजि गरको पाइन्छ । जुन हालसम्म पनी खोजि यथावत नै छ ।

रुद्र लाई आह्वान गर्दा रुद्रीको ५औं अध्याय को १६ श्लोक :-मानस्तोकेतनयेमानऽआयुषिमानो गोषुमानोऽअश्श्वेषुरीरिष ।मानोव्वीरान्रुद्रभामिनोव्वधीर्गविष्मन्त सदामित्वाह्वामहे ।य।वे १६/१६

नेपाली अर्थ

हे रुद्र!नाता कुल क्वै नमार ।
घोडा र गाईगोरू यी सपार ॥
यी वीर वा भृत्य कुनै नमार ॥
यो यज्ञको होस फलनै अपार ॥॥

म ,मेरा सन्तान छोरानातीलाई क्रोधले नहेर्नु मारुद्र प्रभु ॥ प्रलयकालमा प्रयोग गर्ने हतियार म र हामीमाथि प्रहार नगर्नुहोला । मेरा वीर अनुयायी लाइ नमार्नु होला, हामी यज्ञ(रुद्री, होम,पूजा) गरेर हामी यज्ञका खास पुरूष हजुर महादेवको सेवा गर्दछौ । -----शुक्लयजुर्वेदीय षडङ्गरुद्री

इमा रूद्राय ....नातुरम् ॥

अर्थ

हामी आफ्नो बुद्धि विवेकहरू दुर्घर्ष वीरहरुको प्रेरक महावलीरुद्रदेव प्रती समर्पित गर्दछौं ताकी दोपाय (मनुष्यवर्ग) र चौपाय (पशु आदि वर्ग) सवै शान्ति पूर्वक रहुन् । यो ग्राम (क्षेत्र) अनान्तुर (चिन्ता रहित) तथा परिपुष्ट विश्वको इकाइको रुपमा रहोस् । - रुद्रिमा के छ? पुस्तकबाट

हाम्रा गाउँ यताउता चरनमा जो जन्तुको हुल छ ।
आपद क्यै नपरी उपद्रव विना सम्वृद्धि पाउन सब ॥
हाम्रा सन्तति, गोठका पशु सबै नीरोग भै हुर्कीऊन ॥
हाम्रो वुद्धि विवेक धर्मरत होस् प्राणी सवै सुधिउन् ॥

व्वसुचमेव्वसतिश्श्चमे .... कल्पन्ताम् ॥ अर्थ

राम्रा गाईहरू हुन् घरपनि गतिलो पुर्ण सम्पत्ति पाऊँ ॥
कर्मैका लागि सारा अभिलषित कुरा, शक्ति सामर्थ्थ पाऊँ ॥
पाएको द्रव्यलाई जतन सित प्रभो ! साच्न पाऊँ बढाऊँ ॥
शम्भो ! तिम्रो कृपाले गति-मति दिनुहोस् यज्ञ पूरा गराऊँ ॥॥

नमस्ते भगवान रुद्र भास्करामित तेजसे|
नमो भवाय देवाय रसायाम्बुमयात्मने||
शर्वाय क्षितिरूपाय नंदीसुरभये नमः|
ईशाय वसवे सुभ्यं नमः स्पर्शमयात्मने|
पशूनां पतये चैव पावकायातितेजसे|
भीमाय व्योम रूपाय शब्द मात्राय ते नमः||
उग्रायोग्रास्वरूपाय यजमानात्मने नमः|
महाशिवाय सोमाय नमस्त्वमृत मूर्तये||

॥ रूद्र-सूक्तम् ॥

नमस्ते रुद्र मन्यवऽ उतो तऽ इषवे नमः।
बाहुभ्याम् उत ते नमः॥1॥
या ते रुद्र शिवा तनूर-घोरा ऽपाप-काशिनी।
तया नस्तन्वा शन्तमया गिरिशंताभि चाकशीहि ॥2॥
यामिषुं गिरिशंत हस्ते बिभर्ष्यस्तवे ।
शिवां गिरित्र तां कुरु मा हिन्सीः पुरुषं जगत् ॥3॥
शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छा वदामसि ।
यथा नः सर्वमिज् जगद-यक्ष्मम् सुमनाऽ असत् ॥4॥
अध्य वोचद-धिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक् ।
अहींश्च सर्वान जम्भयन्त् सर्वांश्च यातु-धान्यो ऽधराचीः परा सुव ॥5॥
असौ यस्ताम्रोऽ अरुणऽ उत बभ्रुः सुमंगलः।
ये चैनम् रुद्राऽ अभितो दिक्षु श्रिताः सहस्रशो ऽवैषाम् हेड ऽईमहे ॥6॥

असौ यो ऽवसर्पति नीलग्रीवो विलोहितः।
उतैनं गोपाऽ अदृश्रन्न् दृश्रन्नु-दहारयः स दृष्टो मृडयाति नः ॥7॥
नमोऽस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे।
अथो येऽ अस्य सत्वानो ऽहं तेभ्यो ऽकरम् नमः ॥8॥
प्रमुंच धन्वनः त्वम् उभयोर आरत्न्योर ज्याम्।
याश्च ते हस्तऽ इषवः परा ता भगवो वप ॥9॥
विज्यं धनुः कपर्द्दिनो विशल्यो बाणवान्ऽ उत।
अनेशन्नस्य याऽ इषवऽ आभुरस्य निषंगधिः॥10॥
या ते हेतिर मीढुष्टम हस्ते बभूव ते धनुः ।
तया अस्मान् विश्वतः त्वम् अयक्ष्मया परि भुज ॥11॥
परि ते धन्वनो हेतिर अस्मान् वृणक्तु विश्वतः।
अथो यऽ इषुधिः तवारेऽ अस्मन् नि-धेहि तम् ॥12॥
अवतत्य धनुष्ट्वम् सहस्राक्ष शतेषुधे।
निशीर्य्य शल्यानां मुखा शिवो नः सुमना भव ॥13॥
नमस्तऽ आयुधाय अनातताय धृष्णवे।
उभाभ्याम् उत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने ॥14॥
मा नो महान्तम् उत मा नोऽ अर्भकं मा नऽ उक्षन्तम् उत मा नऽ उक्षितम्।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास् तन्वो रूद्र रीरिषः॥15॥
मा नस्तोके तनये मा नऽ आयुषि मा नो गोषु मा नोऽ अश्वेषु रीरिषः।
मा नो वीरान् रूद्र भामिनो वधिर हविष्मन्तः सदमित् त्वा हवामहे॥16॥

रूद्राष्ट्क

नमामी शमीशान निर्वाण रूपं, विभुं व्यापकं, ब्रह्म वेदस्वरूपम् ।
निजं, निर्गुणं, निर्विकल्पं, निरीहं, चिदाकाशं आकाशवासं भजेहं ।
निराकारं ॐकार मुलं तुरीयं, गिरा ज्ञान गोती-तमीशं गिरीशम् ।
करालं महाकाल कालं कृपालं, गुणागार संसार-पारं नतो अहम ।।
तुषाराद्रि-संकाश-गौरं गंभीरं, मनोभूत कोटि प्रभा श्री शरीरम् ।
स्फुरन्मौलि कल्लोलिनी चारू गंगा, लसद भाल बालेन्दू कण्ठे-भुजंगा॥
चलत्कुण्डलं भ्रू सुनेत्रं विशालं, प्रसन्नाननं नीलकण्ठं दयालम् ।
मृगाधीश-चर्माबरं मुण्डमालं, प्रियं शंकरं सर्वनाथं भजामि॥
प्रचण्डं, प्रकृष्टं, प्रगल्भं, परेशं, अखंडं अजं भानुकोटि-प्रकाशम्।
त्रय:शूल निर्मूलनं शूलपाणिं, भजे अहं भवानीपतिं भाव गम्यम्॥
कलातीत-कल्याण-कल्पांतकारी, सदा सज्जनानन्द दातापुरारी।
चिदानन्द सन्दोह मोहापहारी, प्रसीद-प्रसीद प्रभो मन्माथारी॥
न यावद् उमानाथ पादारविन्दं, भजंतीह लोके परे वा नाराणम्।
न तावत्सुखं शांति संताप नाशं, प्रसीद प्रभो सर्वभुताधिवासम् ॥
न जानामि योगं जपं नैव पूजाम्,
नतोहं सदा सर्वदा शम्भु ! तुभ्यम।
जरा जन्म दु:खौद्य तातप्यमानं, प्रभो !
पाहि आपन्नमामीश शम्भोरूद्राष्टक
इदं प्रोक्तं विप्रेण हरतोषये,
ये पठंति नरा भक्त्या तेषां शम्भु प्रसीदति ॥

विश्वनाथ गुरुकुल आश्रमबाट उपलब्ध ध्यान को श्लोक उल्लेख गर्न वान्छनिय देखिएकोले यहा राखिएको छ ।
रुद्रमूर्ती ध्यान
त्रिशिरसि अरूणाभं नाग भुषं कपर्दी –
-ज्वलित मुकुटमिशं चन्द्रमौली सुरेशम्
त्रिशिखम भयमब्जं साक्षामालां कराब्जै:
दधतमुनुदिनन्तं रुद्रदेवं भजामि ॥

एकरुद्र देव :

श्यामपर्णश्चतुर्बाहुं काशपुष्प निभाकृतिम्
जटामुकुट खण्डन्तु वृश्चीका भरणे ज्वलम् ॥
शक्ति वज्रधराभितिं कृता जालकरद्वयम्
पद्मासनस्थितं देव एक रुद्रं विचिन्तयेत ॥॥

एकादश रुद्रः

चतुर्भुजा त्रिणेत्राश्च जटामुकुट मण्डिता: ।
शुक्ल बस्त्रधरास्सर्वे शुक्ल वर्ण प्रकीर्तीता: ॥
समपास्थानकास्सर्वे पद्मपिठो परिस्थिता: ।
सर्वाभरणंसंयुक्ता स्सर्व पुष्पैरळं कृता: ।
अभयं परशुं सव्ये कृष्ण वरदवामके ।॥
महादेवश्शिवो रुद्रो शंकरो नीललोहित : ।
ईशान विजयो भिमो देव देवो भवोद्भव: ॥
कपालिश ईति प्रोक्तो रुद्र एकादश स्मृता: ॥ ॥

यि ११ वटाको छुट्टा छुट्टै ध्यान मन्त्र पाइएको तर जस बाट निकै ग्रन्थको विस्तार हुन पुग्ने डरले यहाँ उल्लेख गरिएन । यदि हाम्रा बंशजका कुनै सन्तती ध्यानमार्ग बाट एकादश रुद्रको उपासना साधना गर्ने इच्छा प्रकट गरेमा उक्त ध्यान निशुल्क उपलब्ध गराउने छौं ।

माजलि रुद्र

उद्वृन्तो द्वान्त पिगैस्त्रिभिरनलकणा नाक्षिभि: प्रोद्वमन्तं
कोपोद्भनोग्रदीर्घ प्रविरक्त रक्ग्मशुमव्यु ग्रनादम् ॥
स्वादन्तमुषिकार्धन श्घटीश्घटिति कृस्त्रहय दन्नतां ।
दन्नतां संवन्दे माजलिरुद्र वरतरनखंर स्तव्धवालाग्रभागम् ॥॥

२ पार्वती:-

ध्यानं

पंजरान्त शुक श्यामं परगर्व विदारिणीम्

पद्मास्यां पद्मनयनां पार्वतीं कलयाम्यहम् ।

पार्वती देवीको रुपमा पूजा गरको हो जसको भैरवको रुपमा महारुद्र लिएको पाइन्छ । जुन सात्विक देवता मा पुजिन्छ ।

पार्वतीस्तोत्रम्

विबुधाबिपतेजिनीशकान्ते वदनाभाजितयामिणीशकान्ते ।
नवकुन्दविराजमानदन्ते नलिनाभं प्रणमाम्यहं पदं ते ॥१॥
विकचाम्बुरूहां विलासचोरैरतिशीतैः प्रवहद्दयाम्बुपूरैः ।
शशिशेखरचित्तनृत्तङ्गैस्तरसालोकय देवि मामपाङ्गै ॥२॥
अवनीधरनायकस्य कन्ये कृपणं मां परिपालयतिधन्ये ।
विधिमाधववासवादिमान्ये द्रुतमुन्मूलितभक्तलोकैदैन्ये ॥३॥
कुचनिन्दितशातकुम्भशैले मणिकाञ्चिवलयोल्लसद्दुकूले ।
परिपालय मां भवानि बाले त्रिजद्रक्षणजागरूकलीले ॥४॥
स्वरूचा जिततप्तशातकुम्भे कचशोभाजितकालमेघडम्भे ।
परिपालय मां त्रसन्निशुम्भे मकुटोल्लासिसुधामयूखडिम्भे ॥५॥
कुसुमायुधजीवनाक्षिकोणे परितो मामव पद्मरागशोणे ।
स्मरवैरिवशीकृत प्रवीणे चरणाब्जनतसत्क्रियाधुरीणे ॥६॥
गिरेजे गगनोपमावलग्ने गिरितुङ्गस्तनगौरवेण भुग्ने ।
वस मे हृदये तवाङ्ग लग्ने तव संदर्शनमोदसिन्धुमग्ने ॥७॥
सकलोपनिषत्सरोजवाटीकलहंस्यास्तव मे कवित्वधाटी।
कृपयाविरभूदियं तु पेटी वहतु त्वद्गुणरम्यरत्नकोटीः ॥८॥
॥॥ इति श्री पार्वतीस्तोत्रम् संपूर्णम् ॥

३. चण्डी :-

चण्डि ८ प्रकारको रुपमा पुजिन्छ ।

रुद्र चण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका ।

चण्डा चण्डवती चैव चण्डरूपातिचण्डिका ॥

१ रुद्र चण्डि २.प्रचण्डि ३.चण्डोग्रा ४.चण्डनायिका ५ चण्डि ६.चण्डवती ७ चण्डरूपा ८. अतिचण्डिका

महारुद्रको साथमा पुजा गरिने भएकोले कसैले रुद्रचण्डिको रुपमा पुज्ने गर्दछन् ।

ध्यान :-

खड्गं बज्रं शरं चक्रमंकुशं च तथैवच ।
वरं त्रिशूलं पात्रञ्च दक्षिणेन विराजिते ॥
खेटकञ्च तथा घण्टं धनुश्चाभयपाशकम्॥
तर्जर्नी दैत्यकेशञ्च विन्दुमुद्राञ्च वामके ॥

ससिंहमहिषारुढां रोचनारूपशोभितम् ।
ध्यायेत्वां च महादेवि रुद्रचण्डि नमोऽस्तु ते॥

कसैले भने चण्डिको मात्र आह्वानगर्दछन्

चण्डि ध्यान :-

श्वेतवर्णा त्रिनेत्राच यौवनी च सुरुपिणी ।
खड्गं पाशं शरं चक्रं वज्रं वर त्रिशूलिनी ॥
पात्रं दक्षिण हस्तेषु रत्नालंकार भूषिता ।
फेटकांकुशधनुषं गदां घण्टां तु तर्जनीम् ॥
दैत्यकेशं विन्दुमुद्रां बाम हस्तेषु विभ्रती ।
एवं रूपातु सा देवी श्री चण्डायै नमोऽस्तुते ॥

४ .गैडु :-

ॐ नम: शम्वायच.........शिवतराय च ॥अग्निस्थापना बिधिमा यो मन्त्रले गैडु देवतालाइ आहुति दिईन्छ ।
सन्सारमा सौख्य दिने तिमी हौ ।
कल्याण दाता परलोकमा छौ ॥
आनन्द विज्ञान-धन-स्वरूप ।
निष्पाप पारी दिनुहोस् मोक्ष ॥

दिव्य आनन्द दिने र संसारिक सुख दिने रुद्र देवको नमन छ । ।कल्याणगर्ने वाला र सुख बढाउने वाला रुद्रदेवको नमस्कार ,सवै प्रकारको मंगल गर्ने र आफ्नो भक्तहरुको पवित्रता प्रदान गरी गतिदिने रुद्रलाइ नमस्कार(नमन) गर्दछौं॥

गैडु देवता साहायक गोष्ट देवताको रुपमा मानिन्छ । यो देवताको जेष्ट शुक्ल पूर्णिमा र मार्गशीर्ष पूर्णिमा धान्यपूर्णिमा को दिन विशेष पूजा आजा गरिन्छ ।जुन पूर्णिमालाई गैडू पुर्णिमाको रुपमा चिनिन्छ ।

५मष्टा:-

मरुत वाट मष्टा भनि कसैले परिभाषित गर्दछन् ।
कसैले स्वयम्भु ब्रह्माबाट प्रथम उत्पन्नभएका आदिमानवस्वायम्भु मनु आदिशक्तिभूता शतरूपाको आदि पिता कुलदेवताको रूपमा मनु वाट मष्टा भएको परिभाषित गर्दछन् ।
मरुत लाइ पनि मित्रश्र्चमे.........कल्पन्ताम् ।मन्त्रमा इन्द्रको रुपमा मानिएको छ ।
४९ मरुत बाट मष्टाभएको भनि कुनै शास्त्रकार को बयान पाइन्छ ।
११ रुद्रको भाइको रुपमा १२ रुप मष्टा व्याख्या पाइन्छ ।
कौशिकादि सन्तती
१०.शास्त्रान्तरमा पाइने कौशिकगण,रुद्रगण तथा मरुद्गणको धारा पर्वाह वर्णन र कौशिक संहिता,हिमवत्खण्ड,पशुपतिपूराण आदि विवेचनीय छन् ।
ब्रह्मा विष्णु महादेव मध्ये कुनै लाई प्रधान नमानि किन मरूद् गण (मष्टा लाइ) कुलदेव मानेको होला ? यो प्रश्न सदैव हामि माझ आइरहेको हुन्छ । यसको उत्रर पाउन डाँ. उर्मिला रुस्तगी द्वारा सम्पादित वैदिक मरूत हेर्दा प्रष्ट हुन्छ ।
मरूतको निमित्त ऋग्वेदमा ३३ सुक्त बताएको छ ।७ सुक्तमा ईन्द्रको साथ,१ सुक्तमा अग्नि र १ सुक्तमा पुषाको साथमा स्तुति गरिएको छ ।उक्त ३३ सुक्तमा ३९१ पटक नाम उल्लेख भएको छ । ८ सुक्तहरुमा १६ पटक मरुत शब्दको उल्लेख गरिएको छ । जम्मा गरि ऋग्वेदमा ४०७ पटक उल्लेख गरिएको छ । तथा १४७ सुक्तको २८८ ऋचाहरूमा निम्म देवताहरुका साथमा उल्लेख छ ।

ऋग्वेदमा मरूतको स्वरुप वर्णन वा (मरूतको मानवीकरण)

ऋग्वेद १०.७७.२ मा प्रारम्भमा मरुत मनुष्य रूपमा थिए पछि आफ्नो पुण्यकर्म द्वारा देवता बनेको उल्लेख छ ।
ऋग्वेदमा यिनिहरूका लागी बहुवचन प्रयोग गरिएको छ ।यिनिहरूमा सवै भाई बराबर छन् । जसमा न कोइ जेष्ठ छन् नकोहि कनिष्ठ बताएको छ । ऋ.५.५८.६
जसले माला , आभुषण र धनुषको प्रयोग गर्ने बताएको छ । ऋ५.५३.४
मरुतले सुवर्णको समान चम्किलो कवच लगाएका छन् । ऋ.५.६०.४
मरुत बिवाहको कामना गर्ने (वेहुला) समान वैभवशाली युबक तरह आभुषण द्वारा सु-सज्जित छन् ऋ.५.६०.४
इनले सुवर्ण मुकुट (ऋ.२.३४.२), काँधमा अस्त्र ,पाउहरूमा (भोक्ताजन, कटक)कडा खराउ, छातिमा सुवर्ण हार जडित कवच ,हातहरुमा अग्नि सदृस्य प्रकासमान बज्र, र शिरमा स्वर्णिम् शिरस्त्राण धारण गरेका छन् ।ऋ.५.५४.११
यिनिहरूसबै समव्यस्क,समस्थान र समान शोभयमान छन् ऋ।११६५.१

समान नेत्र (ऋ.८.१०.१) ,समान वेषभुषा,(ऋ.८.२०.१७) वाट सवै मरूतको एकरुपता अनुभुति गर्ने साधक मरुतको समान अमर पद प्राप्त गर्दछन् । असीमित ऐश्वर्यको स्वामी (ऋ ५.५८.२) ,दीप्तियुक्त र स्वम् प्रकाश भएको (ऋ।१.३७.२) अग्निको समान प्रदिप्त (ऋ२.३४.१,२.३४.४)प्रकाश फैलाउन सक्ने (ऋ।८.७.१) अग्नि समान तेज भएको (ऋ।६.६६.२,र१०.२३.७८) भनि व्याक्या भएकोले हामि यो भन्न सक्छौकी जुन प्रकारले अग्नि आफ्नो चारैतिर प्रकाश फैलाउदछ । ठिक त्यस्तै प्रकारले मरुतका (मष्टाको) साधकरूपि दिव्यपुरूष आफ्नो गुणहरूको आभा आफ्नो चारैतिर फेलाउदँछ ।

मरूतको भोजन सम्वन्धमा :-
यर्जुवेद ३।४४ मा प्रघासिनो हवामहे मरूतश्च रिशादस: । करम्भेण सजोहस ।
प्रघास तथा करम्भ नामक बिशिष्ट हविको भक्षण गर्ने र शत्रुको नास गर्ने मरुतको हामि आह्वान गर्दछौ । प्रघास (जौ) र करम्भ (जौको सातु तथा दहि मिसाइएको) बस्तुको रुपमा व्याख्या गरेको पाइन्छ ।
शतपथ २.५.२.३४ मा मरुतको स्तुती जौ बाट गरिएको पाईन्छ ।
शतपथ २.५.३.४ मा दुध र चामल बाट तयार गरिएको खिर मरुत हरूको अभिष्ट भोजन बताइएको छ ।

मरूतको आसन सम्वन्धमा
ऋग्वेद १.३८ सुक्तको १ मा कण्व घौर ऋषिद्वारा
कद्ध नूनं कथं प्रिय: पिता पुत्रं न हस्तयो:। दधिध्वे वृक्त वर्हिष:॥
हे स्तुती प्रिय मरूत(मष्टा) तपाई कुशको आसनमा विराजमान हुनुहोस् ॥ जसरि पिताले पुत्रलाइ स्नेह पूर्वक काखमा राख्दछन् ॥ त्यसैगरी हामिलाइ हजुरले कहिले धारणा गर्नु हुन्छ ॥ भनि प्रश्न गरेको पाइन्छ ॥ ॥

मण्डली:-

माडलिक – खस साम्राज्य अन्तर्गत कुनैकुनै राज्यहरू गण राज्यका लक्षणमा थिए जसमा केन्द्रद्वारा नियूक्त अडै,कार्की आदिले राज्यशासनमा ती गणनायकहरूलाइ सहभागि गराइराख्न अनिवार्य थियो ॥ साथै केन्द्रिय महासभामा ती मांडलिकहरूको सदस्यता रहन्थ्यो ।" कौ.स १६९
खसड(खेचराद्रि)का माण्डलिक प्रजाहरुले मानिएका कुलदेवता हुन् ।

काणाँदेव :- गोठधूप तथा मष्टको पार्षदको रुपमा यस लेखको प्रमाण खण्डमा व्याख्या गरिएको छ ।
भाञ्रा देवताको नाम काणदेव हो ,यि भाञ्राको वत्स गोत्र भनिन्छ ।गंगा भवानी र सरस्वती महामण्डलीमष्टाको बहिनीहरू हुन् ।तीन वहिनीमा काणँदेव कुन बहिनिका छोरा हुन् त्यो भने कसैले खुलस्त गरी बताए जस्तो लाग्दैन ।

ब्रह्मा :-

महान को ब्रह्म वा ब्रह्मा कहिन्छ। संस्कृतमा यसको स्वरूप “ब्रह्मन्” हो। पुंल्लिङ्गमा ब्रह्मा र नपुंसक मा ब्रह्म हुन्छ। यो उभयलिङ्गी शब्द पनि हो।

सृष्टिकर्ता ब्रह्मा लाइ पुजन ब्रह्म यज्ञान इति मन्त्रले पूजा गरे पनि टौदह मा बली प्रदान दिने गरिएकोमा ब्रह्मलाइ किन बलि दिएको होला ? यो सदैव जिज्ञासा थीयो। वेताल भैरव लाइ पार्षदको रूपमा कौशिकादि सन्तती पृष्ट १६१व्याख्या गरिएको छ।वेताल भैरवलाइ ब्रह्म वेताल भैरवको रूपमा मानिएको छ। त्यसैले ब्रह्मलाइ ब्रह्म वेताल भैरवको रूपमा बलीदिएको हुनु पर्ने र पछि कालान्तरमा बसाइ सराइको क्रममा वेताल शव्द तान्त्रीक हरुले प्रयोग गर्ने भएकोले वेताल हराइ ब्रह्म मात्र बाकीरहेको जस्तो लाग्दछ।

जसले बलिको प्रथा लाइ निरन्तर पाएको हुनु पर्दछ। बसाइ सराइको क्रममा वेताल भैरवलाइ तान्त्रीक हरुले पुजा गरिएको पाएकोले बेताल भैरवलाइ ब्रह्म मात्र रुपमा मानिएको हुनु पर्दछ।

श्रृष्टीकर्ता ब्रह्माको रुपमा पूजा गर्ने हो भने शुक्ल यजुर्बेदको अध्याय २२ को ब्रह्म सुक्त द्वारा पुजा अर्चना एवं पाठ गर्नु पर्दछ। र बलि प्रदान गर्न भने हुदैन।केवल पायस बलि मात्र उत्तम हुने छ।

पहिला पहिला ॐ आब्रह्मन् ब्रह्मणो .... न: कल्पन्ताम्॥

भनि पुजा गर्ने गरेको थियो। जसको अर्थ हे ! ब्रह्मन् , हाम्रो राष्ट्रमा यज्ञगर्ने अध्ययनशिल ब्रह्म वर्चस्वी ब्रह्मण जन्मून। क्षत्रिय शूरा, कुशल ,धनुर्धारी, अचुक निशान बाज र महारथी जन्मून। दुधालु गाई ,भारिबोक्न सक्ने गोरू र वेगिलो घोडा होऊन्। सर्व गुण सम्पन्न महिला र विजयी योद्धा हऊन्। र यि यजमानलाई युवक सभ्य र विर छोरो हओस्। हामिलाइ बेला बेलामा पानि परोस्। हाम्रा अन्न पात वनस्पतिहरू फलयूक्त र परिपक्क हऊन्। हाम्रो योग क्षेम होस्।

ब्रह्म जज्ञानं प्रथम पुरस्ताद्वि सीमत: सुरूचो वेनऽआव:। सवुध्न्याऽउपमाऽअस्य विष्टा: सतश्च योनिसतश्च वि व:।

सृष्टिको प्रारम्भमा ब्रह्मा रूपमा परमात्मा शक्तीको प्रादुर्भाव भयो जुन शक्ती समस्त ब्रहमाण्डमा व्यवस्था रुपमा व्याप्त भयो। यहि कान्तिमान ब्रह्मा (सुर्यादि विबिध रुपमा स्थित अन्तरिक्षादी विभिन्न लोक तथा व्यक्त जगत एवं अव्यक्त जगतको प्रकाशित गर्दछ।

ब्रह्माको स्तुती

ब्रह्मास्तोत्रम्

ॐ नमस्ते सते सर्वलोकाश्रयाय
नमस्ते चिते विश्वरूपात्मकाय ॥
नमो ऽद्वैतत्त्वाय मुक्तिप्रदाय ।
नमो ब्रह्मणे व्यापिने निर्गुणाय ॥
त्वमेकं शरण्यं त्वमेकं वरेण्यं
त्वमेकं जगत्कारणं विश्वरूपम् ।
त्वमेकं जगकतृर्पातृप्रहार्तृ
त्वमेकं परं निश्चलं निर्विकल्पम् ।
भयानां भयं भीष्हणं भीष्हणानां
गति: प्राणिनां पावनं पावनानाम् ।
महोच्चैः पदानां नियन्तृ त्वमेकं
परेश परं रक्षणं रक्षनानाम् ॥३॥
परेश प्रभो सर्वरूपाविनाशिन्
अनिर्देश्य सर्वेन्द्रियागम्य सत्य ।
अचिन्त्याक्षर व्यापकव्यक्त तत्व
जगद्भासकाधिश पायादपायात् ॥
तदेकं स्मरामस्तदेकं भजाम-
स्तदेकं जगत्साक्षिरूपं नमाम: ।
सदेकं निधानं निरालम्वमीशं ।
भवांबोधिपोतं शरण्यं ब्रजाम: । -- महानिर्वाण तन्त्र

ऐरी:-

ऐरा देवता भनेको अहीर अर्थात् पशुपालकका प्रतिक गोठ देवता हुन् । कौशिकादि सन्तती तथा नेपाली खस ब्राह्मणको कुलदेवता मष्टो
जसको लागि गोष्ठ सुक्त पाठ गर्नु उपर्युक्त हुन्छ ।

सं वो गोष्ठेन सुषदा सं रय्या सं सुभूत्या । अहर्जातस्य यन्नाम तेना व: सं सृजामसि ।१॥
सं व: सृजत्वर्यमा सं पूषा सं बृहस्पति:। समिन्द्रयो धनञ्जयो मयि पुष्यत यद्वसु ॥ २॥
संजग्माना अबिभ्युषी रस्मिन् गोष्ठे करीषिणी: । बिभ्ती: सोम्यं मध्वनमीवा उपेतन ॥३॥
इहैव गाव एतनेहो सकेव पुष्यत । इहैवोत प्र जायध्वं मयि संज्ञानमस्तु व: ॥ ४॥
शिवो वो गोष्ठो भवतु शारिशाकेव पुष्यत । इहैवोत प्र जायध्वं मया व: सं सृजामसि॥५॥
मया गावो गोपतिना सचध्वमयं वो गोष्ठ इह पोषयिष्णु: । रायस्पोषेण बहुला भवन्तीर्जीवा जीवन्तीरूप व: सदेम ॥ ६॥
अर्थवेद तेश्रोकाण्डको १४ सूक्त (गोष्ट सूक्त)

वनसिकारी:-

यो किरात स्वरूप बनजंगलका रक्षक वन देवता हुन् ।

किरातध्यान (वनशिकारी)

कृष्णागंद्विभुजं धनुश्शशिधरं मुक्तालकं सुस्थित:
कुराक्षद्वयं संयुतं विपुलसत् वक्त्रवपूस्त्रीर्णकम् ॥
शिर्षे विश्वधरं सकर्ण कुसुमं शार्दलचमबिरं ॥
बजव्याल विराजितो दरमह् ध्यायै किरातं भजे ।

विश्वनाथ गुरुकुल आश्रममा किरात स्वरूप रुद्रको ध्यान मा माथिको श्लोक पाइएको छ ।

किराताष्टकं
वनशीकारी स्तोत्र

प्रत्यर्थि व्रातवक्षःस्थलरुधिरसुरा
पानमत्तंपृषत्कं
चापे सन्धाय तिष्ठन् हृदयसरसिजे
मामके तापहन्ता ।
पिञ्छोत्तंसः शरण्यः पशुपतितनयो
सावधानः सदा नः । १

आखेटाय वनेचरस्य गिरिजा
सक्तस्य शम्भोःसुतः
त्रातुं यो भुवनं पुरा समजनि
ख्यातः किराताकृतिः ।
कोदण्डः छुरिकाधरो घनरुचिः
पिञ्छावतंसोज्वलः
स त्वं मामव सर्वदा रिपुगण
त्रस्तं दयावारिधे ॥ २

यो मां पीडयति प्रसह्य सततं
देही त्वदेकाश्रयं
भित्वा तस्य रिपोरुरः छुरिकया
शाताग्रया दुर्मतेः ।
देव त्वत्करपङ्कजोलसितया
श्रीमन् किराताकृते
तत्प्राणान् वितरान्तकाय भगवन्
कालारिपुत्राञ्जसा ॥ ३

विद्धो मर्ममसु दुर्वचोभिरसतां
   सन्तप्तशल्योपमैः
दृप्तानां द्विषतामशान्तमनसां
   खिन्नोऽस्मि यावद् भृशं
तावत् त्वं छुरिकाशरासनधरः
   चित्ते ममाविर्भवन्
स्वामिन् देव किरातरूप शमय
   प्रत्यर्थिवर्गं क्षणात् ॥ ४

हर्तुं वित्तधर्मतो मम रताः
   छोराश्च ये दुर्जनाः
तेषां मर्मसु ताडयाशु विशिखै
   स्त्वत्कार्मुकान्निःसृतैः ।
शास्तारं द्विषतां किरातवपुषं
   सर्वार्थदं त्वामृते
पश्याम्यत्र पुरारिपुत्र शरणं
   नान्यं प्रपन्नोऽस्म्यहम् ॥ ५

यक्षप्रेतपिशाचभूतनिवहाः
   दुःखप्रदा भीषणाः
बाधान्ते नरशोणितोत्सुकधियो
   ये तां रिपुप्रेरिताः ।
चापज्यानिनदैस्त्वमीश सकलान्
   संहृत्य दुष्टग्रहान्
गौरीशात्मज दैवतेश्वर किरा
   ताकार संरक्ष माम् ॥ ६

द्रोग्धुं ये निरतास्त्वदीयपदप
   द्मैकान्तभक्ताय मे
मायाःछन्नकळेबराश्च विषदा
   नाद्यैःसुदा कर्मभिः ।
वश्यस्तंभनमारणादि कुशल
   प्रारंभ दक्षानरीन्
दुष्टान्संहर देवदेव शबरा
   कार त्रिलोकेश्वर ॥ ७

तन्वा वा मनसा गिराऽपि सततं
   दोषां चिकीर्षन्त्यलं
त्वत्पादप्रणतस्य मे निरपरा
   धस्यापि ये मानवाः ।
सर्वान् सहेर तान् गिरीशसुत मे
   तापत्रयौघानपि
त्वामेकं शबराकृते भयहरं
   नाथं प्रपन्नोऽस्म्यहम् ॥ ८

कृष्टो राजभटैः सदाऽपि परिभूतोअं
   खलैर्वैरिभि
श्चान्यर्घोरतरैर्वि पज्जलनिधौ
   मग्नोऽस्मि दुःखातुरः
हा हा किं करवै विभो शबरवेषं
   त्वामभीष्टार्थदं
वन्देऽहं परदैवतं कुरु कृपां
   नाथार्थ बन्धो मयि ॥ ९

स्तोत्रं यः प्रजपेत् प्रशान्तकरणैर्
   नित्यं किराताष्टकं
स क्षिप्रं वशगान् करोति नृपती
   नाबद्धवैरानपि ।
संहृत्यात्म विरोधिनः खलजनान्
   दुष्टग्रहानप्यसौ
यात्यन्ते यमदूतभीतिरहितो
   दिव्याअं गतिं शाश्वतीम् ॥ १०

इति किराताष्टकं संपूर्णम् ॥

हाम्रो वनशिकारी वनका रक्षक भनि कौशिकादि सन्ततीमा उल्लेखगरीएको ले हामिले पनि वनरक्षक र किरात स्वरूप एउटै हुन सक्ने अनुमान को भरमा उक्त श्लोक यहाँ राख्ने प्रयास गरेका हौं ।कुनै बन्धुले उपर्युक्त प्रमाण सहित कुनै वनशिकारी सम्वन्धि केहि प्रमाण उल्लेख गराउनु भएमा हामि सहस्र स्विकार गर्ने छौं ।

सिग्देल प्रकाशन, वाराणसी बाट प्रकाशिक शुक्लयजुर्वेदीय षडङ्गरूद्री मा

नमः:-कृत्स्नायत ....

को अर्थमा

हजुर हामी भक्तलाई रक्षागर्न आफ्नो कानसम्म धनुष खैंचेर शत्रुलाई पर हटाउनु हुन्छ । साथै हजुरको शरणमा पर्नेलाइ रक्षा गर्नुहुने लाइ नमस्कार छ । शत्रुलाई तिरस्कार गर्ने लाई नमस्कार छ । वीर सेनाहरुको अधिपति, वीरहरुका पालक एवं भक्तलाई विघ्न गर्ने उपद्रवकारीका नाशक लाई नमस्कार छ ।तलवार चलाउनुहुने ,गुप्तधनको हरणगर्ने तथा सज्जनलाई पालन गर्ने लाई नमस्कार छ । अपहरण गर्ने कामना लिएर भ्रंण गर्ने भएका चोरहरुका नियन्त्रण कर्ता लाई नमस्कार छ । वनजंगलको रक्षा गर्ने लाइ नमस्कार छ ।

बिन्ध्यवासिनी (वन दुर्गा) : -

विन्ध्यवासिनी भनेको ग्राम देवीहुन् । कौशिकादि सन्तती

 बिध्यवासिनी लाइ बन दुर्गाको रुमा पुजिन्छ । धन शम्सेर तान्त्रिक उपासना दर्पण

अग्निस्थापना बिधिमा ले आहुति दिएको पाइन्छ ।

ॐ अम्बेऽअम्बिकेंम्बालिके न मानयति कश्चन ।ससस्तयश्वक: सुभद्रिकां काम्पीलवासिनीम् स्वाहा ॥

ॐकुलायिनीघृतवती पुरन्धि: स्योनेसिदसदेपृथिब्या:।
अभित्वारूद्द्ा्रावसबो गृणन्तिमा ब्रह्मपीपिहिसौभगायाश्विनाध्वर्युसादयतामिहित्वा॥

उत्तिष्ठपदमाभाष्य पुरूषि स्यात् पदं तत:
पितामह: सनेत्रे न: स्वपिषि स्याद्भ्यं च मे॥
समुपस्थितमुच्चार्य यदिशक्यमनन्तरम्
अशक्यं वा पुनस्तन्मे वदेद्भगवतिं तत:॥
समयाग्निवधू: सप्तत्रिंशद्वर्णात्मको मनु:
ऋषिरारण्यक श्छन्दोऽप्यत्यनुष्टुवुदांहृतम्॥
देवता वनदुर्गा स्यात् सर्वदुर्गाविमोचनी
षड्-भिश्चतुभिरष्टाभि: षड्-भिरिन्द्रयै:॥
मन्त्रार्णैरङ्गल्कृति: स्याज्जातियुक्तै यथाक्रमम्॥
अस्या ध्यानम्-
सौवर्णाम्बुजमध्यगां त्रिनयनां सौदामिनी सन्निभाम् ।
शंखं चक्र वराभयानि धदतीमिन्दो:कलां विभ्रतीम्॥
ग्रैवेयां गदहारकुण्डल धरोमाखण्डलाद्य: स्तुताम् ।
ध्यायेद्विन्ध्यनिवासिनीं शशीमुखीं पाश्वर्रथपञ्चाननम्॥ तान्त्रिक उपासना दर्पण ।
ॐअम्बेऽअम्बिकेनमानयतिकश्चन॥ससस्त्यश्वक:सुभद्रिकाङ्काम्पिलबासिनीम्॥
विन्ध्यवासिनीस्तोत्रम्

श्रीगणेशाय नमः ।
श्रीनन्दगोपगृहिणीप्रभवा तनोतु भद्रं सदा मम सुरार्थपरा प्रसन्ना ।
विन्ध्याद्रिगह्वरगताष्टभुजा प्रसिद्धा सिद्धैः सुसेवितपदाब्जयुगा त्रिरूपा ॥ १॥
वेदैरगम्यमहिमा निजबोधतुष्टा नित्या गुणत्रयपराऽखिलभेदशून्या ।
एका प्रपञ्चकरणे त्रिगुणोरुशक्तिरुच्चावचाकृतिरथोऽचलजङ्गमात्मा ॥ २॥
पीयूषसिन्धुसुरपादपवाटिरत्नद्वीपे सुनीपवनशालिनि दुष्प्रवेशे ।
चिन्तामणिप्रखचिते भवने निषण्णा विन्ध्येश्वरी श्रियमनल्पतरां करोतु ॥ ३॥
श्रुत्वा स्तुतिं विधिकृतां करुणार्द्रचित्ता नारायणेन सबलौ मधुकैटभाख्यौ ।
या सञ्जहार जगतां प्रलये तथा सा विन्ध्येश्वरी वितनुतां सुमनोरथान्मे ॥ ४॥
ब्रह्मेशविष्णुपुरुहूतहुताशनादितेजोभवा महिषपीडितनिर्जराणाम् ।
स्थानाप्तयेऽतिकृपया महिषं ममर्द विन्ध्येश्वरी हरतु रोगविपत्तिमाशु ॥ ५॥
या धूम्रचण्डबलिमुण्डनिशुम्भशुम्भरक्तान्पिपेष सुरकार्यरताप्यनेका ।
दुःखाम्बुधौ निपतितस्य विमूढबुद्धेर्विन्ध्येश्वरी मम ददातु सुबुद्धिमम्बा ॥ ६॥
या दुर्गमं दनुभवं परिमर्द्य नाम्ना दुर्गा बभूव च ततान शुभं सुराणाम् ।
स्वाचारकर्मविमुखस्य जुगुप्सितस्य विन्ध्येश्वरी दहतु वैरिगणान्समस्तान् ॥ ७॥
सम्प्राप्य जन्म वपुषः परिपोषणाय संख्यातिगवृजिनपुञ्जविधायिनो मे ।
चण्डासुरप्रमथिनी ललिता च नाम्ना विन्ध्येश्वरी हरतु जाड्यमहान्धकारम् ॥ ८॥
या तारयत्यखिलदुष्कृतिलोकपुञ्जात्तारे'ति नाम गदिता भुवनेषु देवी ।
अज्ञानसिन्धुतरणे दृढनौस्वरूपा विन्ध्येश्वरी मम गुणाग्र्यसुतं ददातु ॥ ९॥
रक्ताम्बरा तरुणभानुरुचिः प्रसन्ना रक्ताम्बुजासनकृतांघ्रियुगा धृतास्त्रा ।
रक्तैः स्वलङ्कृततनुर्मणिभूषणैश्च विन्ध्येश्वरी मम गिरं विशदां करोतु ॥ १०॥
रात्रीशकान्तमणिकान्ततनुर्विशालमुक्तालतालतिवृत्तकुचा कृशाङ्गी ।
श्वेताम्बरा सितसरोजकृताधिवासा विन्ध्येश्वरी मम वचांसि पुनातु नित्यम् ॥ ११॥
आकर्ण्य दीनवचनं जननीव देवी पुत्रस्य मे सपदि सर्वगदान् जहार ।
लेखाङ्गनामुकुटगुम्फितचित्रपुष्परेणूत्करार्चितपदाग्र नखांशुचन्द्रा ॥ १२॥
देवान्विहाय सकलानथ कर्म सर्वं लब्ध्वा जनुर्न कृतवांस्तव देवि! पूजाम् ।
मातर्नमामि सततं मनसा च वाचा देहेन पादकमलं शरणागतोऽहम् ॥ १३॥
देहीष्टमाशु विपुलं निजसेवकेभ्यो दारिद्र्यमम्ब हर चारिवधं कुरुष्व ।
शान्तिं च सर्वजगतां विशदां च बुद्धिं त्वं पालयातिकृपया चरणाब्जगं माम् ॥ १४॥
देव्याः स्तवं पठति यः शिवदं मनुष्यः पूतः शृणोति च मनो विविधैरभीष्टैः ।
पूर्णं हि तस्य भवति प्रसभं गदाश्च यान्ति क्षयं झटिति वायुकफानिलोत्थाः ॥ १५॥
त्र्यर्ष्यष्टभूमिमितसर्वजिदाख्यवर्ष ईषे च मासि सितपक्षयुते कवीशः ।
स्तोत्रं लिलेख मथुरेश्वरमालवीयः सन्नाहमोचनभवो विधुरुद्रशम्याम् ॥ १६॥
॥ इति श्रीमन्मालवीयशुक्लमथुरानाथविरचितं विन्ध्यवासिनीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

चान्लाखेलमा

१ .महारुद्र

यसको बर्णन माथि रुद्रको मा गरिसकिएको छ ।

२ .कण्टारक ब्रह्म (गायत्री सावित्री समेत)

यसको वयान काँणदेवमा गरिएको छ तर कण्टारक ब्रह्म र गायत्री सावित्रीको सगै पूजा गर्ने प्रचलन गर्दा कण्टारक ब्रह्मा (काणँदेव)र ब्रह्म एउटै हुन् भन्ने प्रमाणीत गर्नु पर्ने हुन्छ । जुन कुरा कौशिकादि सन्तती, र हाम्रा नेपाल बंशज हरुका कुनै पनि विद्वान ले प्रमाणित गर्न सकेको हामिले पाउन सकिएन । ब्रह्मा र गायत्री सावित्रीको सम्वन्धमा केहि कुरा अझ प्रष्ट हुनु पर्ने हुन्छ । जसको लागि केहि प्रमाणित तर्क हरू राख्ने जमर्को गरेका छौ ।

पवित्ररूपा सावित्री गायत्री ब्रह्मण: प्रिया । .... देवी भागवत ९।१।४०

पवित्र रुपका सावित्री र गायत्री ब्रह्मण: को प्रिया हुन् ।

सावित्री वाम पार्श्वस्था दक्षिणस्था सरस्वती ।

कालिका पुराण ८२ :

ब्रह्मणको देब्रे पट्टी सावित्री दाहिने पट्टी सरस्वती रहन्छन ।

गायत्री मन्त्र ऋचाको देवता सविता हो ॥

गायत्रीमन्त्रको तर्फ वाट सावित्री र गायत्रीको केहि सम्क्षिप्त जानकारी लिने प्रयास गरौं ।

सवितु : सुर्यस्य इयं सावित्री सुर्यको शक्तीको सावित्री भन्निन्छ ।

त्रिभ्य एव तु वेदेभ्य्य: पादं पादमदूदुहत् ।
तदित्यृचोऽस्या: सावित्र्या: परमेष्ठी प्रजापति: ॥
मनुस्मृती २। ७७

परम सस्थान मा रहने प्रजापतिले 'तत्सवितु: इत्यादि भनिने यस सावित्री ऋचाको एक एक पाउ तिनवटै वेदवाट दुहेर निकाले ॥

मनुजीले "तत्सवितुर्वरेण्यम् " गायत्री ऋचाको को लागी सव्त्र सावित्री शव्दको प्रयोग गरेको पाइन्छ । गायत्री यो कारणले मात्र भनिएको छ । कि यो गायत्री छन्दमा लेखिएको छ ।

ओङ्कारपूर्वीकास्तिस्त्रो महाव्याहृतयोऽव्यया: ।
त्रीपदा चैव सावित्री विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥
मनु २।८१

पूर्वमा ओंकार भएका तीनोटा अविनाशी महाव्याहृतिहरू र तिन पाउको सावित्री पनि ब्रह्माको मुख हो । अर्थात ब्रह्म प्राप्तीको द्वार हो ।

गायत्री र ब्रह्माको विवाह ।

पद्मपुराण सृष्टी खण्ड १६ अध्यायमा ११५- देखि १२४ श्लोकमा केही व्याख्या गरको पाइन्छ ।

जहां ब्रह्माजी यज्ञको तयारी गरिरहेका थिए । सवै पदार्थ प्रस्तुत भएसके पछि षत्विकहरूने ब्रह्माको स्त्री यजमानी सावित्रीको बोलाउन को लागी दुत पठाएको थिए ।त्यसैबेला सावित्री कार्यमा व्यस्त थिइन् ।

सावित्रीले मैले घरमा विभिन्न कार्य गर्न बाकी छ । द्वारका मण्डप हालसम्म तयार भइको छैन । भित्तामा चित्र हाल सम्म राखिएको छैन । प्राङ्गणमा स्वस्तिक लेखि सकिएको छैन । हाल सम्म लक्ष्मी र पार्वतीजी आइपुगेको छैनन् । बडो आग्रहले ईन्द्राणीको बोलाइएको छ ।उनिपनि आइपुगिनन् । हाल सम्म मेधा ,श्रद्धा, विभूति, गङ्गा , सरस्वती मात्र आइ पुगेका छन् ।गएर ब्रह्माको लाइ एक मुहुर्त कुर्नलाइ भन्न भनि दुत लाइ पठाइन् । ब्रह्माजी एक मुहुर्त कुर्न नसकि इन्द्र लाइ दोस्रो पत्नीको खोज्न लगाए । इन्द्र द्वारा एक गोपकन्याको लिएर आए । ब्रह्माको साथ गन्धर्व विवाह गराइदिए । जसको कारणले सावित्री यज्ञ स्थलबाट हिडिदिइन् र ब्रह्माको यज्ञ रोकियो । सोहि पुराणको अध्याय ३४ को ६५ – ६९ सम्म ब्रह्मा ले सावित्री को स्तुती गरेका छन् ।

तत्राऽऽयाता च ....

पादयो: पतिता तस्या गायत्री ब्रह्मचोदिता ॥६९॥

प्रिय !यिनि गायत्री तेरो दासी हुन् । म तिम्रो वशमा सदेव रहने छु । जो तिमि द्वारा आज्ञाहुने छ उसैको सदैव पालना गर्ने छु ।ब्रह्माको बताएको कारणले गायत्री सावित्रीको चरणमा परिन् । भन्ने कथा विस्तार गरिएको छ ।

यसकथा बाट विस्प्रष्ट भाव नि:सृत हुन्छ की सावित्री ब्रह्माको मुख्य पत्नी हुन् । गन्धर्व विवाह गरेका लाइ पत्नीका रूपमा लिन धर्म शास्त्रले निषेध गरेका कारणले पनि गायत्रीलाइ ब्रह्माको साथमा पुज्न नमिल्ने पाइन्छ । ब्रह्माजी सावित्री (यज्ञको शुरूमा गरिने मुख्य कार्यमा लागेकी पत्नी) कोलागी एक मुहूर्त ४५ मिनेट (२ घडी) कुर्न नसकेको समयमा जुन समय भित्र इन्द्र द्वारा कन्या खोजी ल्याइ गन्धर्व बिबाह गर्नु कार्यमा किन एक मुहुर्त लागेन ? के पुराण मा कथित कथा केटाकेटी हरूको पुतली खेल हुन सक्छ ? पौराणिक लिला विचित्रको छ ।

तसर्थ ब्रह्माको साथमा गायत्री जोड्नु उपर्युक्त हुदैन जस्तो अनुभुती हामिले गरेका छौं ।

पौराणिक कथा पनि विचित्रको छ कतै सावित्री लाइ ब्रह्मा पत्नीको रूपमा व्याख्या गरेको पाईन्छ ।भने देवी भागवत को ९।६।१७ मा

लक्ष्मी सरस्वती गङ्गा तिस्रो भार्या हरेरपि ।

प्रेंम्णा समास्तास्तिष्ठन्तिं सततं हरीसन्नीधौ ।

भनि व्याख्या गरेको पाइन्छ ।

लक्ष्मी सरस्वती र गङ्गा बिष्णु को पत्नीहुन् प्रेम पुर्वक सवैजना सधै हरिका साथमा बस्दछन् ।

योऽ नधीत्य द्विजो वेद मन्यन्त्र कुरुते श्रमम् ।

सजीवन्नेव शुद्त्वमाशु गच्छति सान्दय: ॥॥मनुस्मृती २ ।१६८

जुन द्विजातिले वेद नपढिकन अरु शास्त्रमा परिश्रम गर्दछ भने त्यो व्यक्ती तुरुन्तै आफ्ना सन्तती सहित शुद्रतामा प्राप्त हुन्छ भन्ने प्रमाण रहेको पाइएकोले हामिले वेद मा ब्रह्माको र सावित्री गायत्री सरस्वतीको नाता कर्म खोज्ने सानो प्रयास गर्दा कुनै श्लोक थाहा पाएन सायद खोज्ने अनुक्रम नमिलेकोले होला । विद्वान बन्धुबर्गको जानकारीमा कुनै श्लोक भएमा हामिलाइ जानकारी गराउनु भएमा त्यसलाइ अध्ययन् र मनन् गर्ने नै छौ । तसर्थ माथिका प्रमाण हरुको आधारमा हामिलाइ ब्रह्म संग सावित्री गायत्री सरस्वतीका सम्वन्ध नजोडी पुज्न परेमा छुट्टै पुज्ने होकी भन्ने धारणा बन्न पुगेको छ । त्यसैले हाम्रा बंशजका विद्वान वर्ग हरूले कौशिकादि सन्ततीमा सरस्वती को छुट्टै पुजेको अनुमान लगाउन सक्दछौ ।

ब्राह्मी तु भारती भाषा गीर्वाग् वाणी सरस्वती ।

व्याहार उक्तिर्लपितं भाषितं वचनं वच ।

अमरकोष प्रथम काण्डम् ६।१ ३१२ः३१३

सरस्वती र वचनका नाम

निघण्टु १।११ मा वाणीका ५७ नाम मध्ये २२ औं नाम सरस्वतीको रहेको पाइन्छ । कतै कतै सरस्वती नदिको रूपमा व्याख्या पाइन्छ ।

ऋग्वेद ६।६१।२ ,७।९५।१ ,७।९५।२ । १०।६४।९ , ४।२६।२ , १० १८३,३ , १।१०२ ।२ यजुर्वेद ३४।११ मा नदिको रुपमा ब्याख्या गरीएको पाइन्छ ।

वेदमा सरस्वतीलाइ ब्रह्म पत्नीको रुपमा उल्लेख गरीएको छैन ।

३ .मुल भगवती

मूल भगवतीको रुपमा कुन देबिलाइ बुझाइएको हो सो थाहा पाउन नसकिएपनि पार्वती कै रूपमा पूजिएको हुनु पर्दछ। तर टौदह ,मण्डन श्री चौर ,झिल्टुङ्ग पाल्पा र कौशिकादि सन्तती पुस्तक कतै पनि यो नामले पूजा गरिएको को देखिदैन ,।गौरा पर्वता भनि पूजा गर्ने भएकोले यो मुल भगवति लाई पर्वता (पार्वती) को रूपमा पूजा गरिएको हुनु पर्ने जस्तो अनुमान लगाउन सकिन्छ। कौशिकादि सन्ततीमा महासरस्वती लाइ प्रदान मानि कार्य गरिएकोले यो पनि त्यहि नै होकी भन्ने अनुमान पनि हामिले गर्न पाइन्छ।

शक्त्यां विना शिवे शुष्के नामधाम न विद्यते ॥

शिवं विना चित्कलानां कलात्वं नक्कचिद् भवेत ॥

भन्ने प्रमाण आगम शास्त्र मा पाइएको ले महारुद्र को साथमा पुजिने शक्ति पार्वती हुनु पर्दछ भन्ने अनुमान लाइ मुर्त रुप दिन प्रमाणको रूपमा कार्य गर्दछ।

४ .वारा

यो शब्द को प्रकृति हेर्दा बाह्र बाट अपभ्रंस भएको हुन सक्ने अनुमान गर्ने हरु पनि धेरै छन्। बाह्र मष्टा बाट वारा , एकादश रुद्र तथा १ रुद्र पुत्र गरी बाह्र बाट वारा, जम्मा कुलदेवता को संख्या बाह्र बाट वारा भएको हुन सक्ने तर्क दिने हरू पाईन्छन्। उनिहरुको तर्क पनि आ-आफ्नो हिसाबमा उचित नै मान्नु पर्दछ।

निघण्टु १।१० मा मेघको (बादल)३० नाममा १३ औं नाम वराह: पर्दछ।

ति यस प्रकार छन्

अद्रि:।ग्रावा । गोत्रा: । वल: । अश्न । पुरुभोज: । बलिशान: । अश्मा । पर्वत:। गिरि: । व्रज: ।चरू: । वराह: । शम्बर: । रौहिण:। रैवत: ।फलिग: । उपर: । उपल: । चमस: ।अहि: । अभ्रम् । वलाहक : । मेघ: । दूति: । ओदन: । वृषन्धि: । वृत्र:। असुर: ।कोश: ।

कसैले वराहः बाट वारा भएको भनि तर्क दिएको पाइन्छ ।यदि यो हो भने पूजनका क्रम नमिल्ने हो की जस्तो अनुमान लाग्छ ।

कसैले वराह (विष्णु भगवान)बाट वारा भएको भनि तर्क दिएको पाइन्छ।

तर यो तर्क अनुसार हेर्ने हो भने बराह देवको स्तुती गरि पूजा गर्ने गर्नु पर्दछ। तर हाम्रो कौशिकादि सन्तती ,मण्डन श्री चौर ,झिल्टुङ्ग पाल्पा कतै पनि यो नामले पुजिएको पाइदैन ।यदि बराह रुपले नै पुज्ने हो भने निम्न मन्त्र र ध्यान गर्नु उपर्युक्त हुन्छ।

“अथात: सप्रवक्षामि वराहाष्टाक्षरं परम् ॥

ॐ भूर्बराहाय नमो मुनिर्ब्रह्माा समीरित:।

जगती छन्द उद्दिष्टं वराहो देबता स्मृत:।

पदै: समस्तमन्त्रेण पञ्चाङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥

ध्यानम् –

“कृष्णाङ्गं नील वक्त्रंच मलिनं पद्म संस्थितम् ।

पृथ्वी शक्तियतं ध्यायेच्छंखंक्राम्बुजं गदाम्॥

भूलक्ष्मी कान्ति रतिभि: समन्तात् परिवारितम् ॥

कतै पनि कुलदेवता भित्र उल्लेख नभएकोले यसै गरी गर्ने र यहि मन्त्र ले पुज्ने हो भनि कसैले पनि प्रष्ट भन्न सकिएको छैन ।यस बारेमा भविष्यका विद्धानले थप प्रमाणित गर्ने आशा गर्न हामि वाध्य छौं ।

५. मष्टा

यसको बर्णन माथि मष्टाको मा गरिसकिएको छ ।

६ माण्डाली

यसको बर्णन माथि मण्डलीको मा गरिसकिएको छ ।

७ अहीर

अहिर र ऐरी एउटै नाम हो । जुन गोष्ट देवताको रुपमा हो ।

अहिर शिकारी (ऐरी सिकारी) भनेको चाहि आइतबारे पूजा गर्दा गोठको दैलामा पूजिन्छ । जुन हाम्रोमा प्रचलन भए जस्तो लाग्दैन ।

८ गंगा देवी गंगा भवानी

गंगा देवी ध्यान

तस्यैव वाम पार्श्वेतु द्विनेत्रं द्विभुजां तथा ।

गंगा च शुक्ल वर्णा च मकारारूढ संयुता

उत्पलं दक्षिणे हस्ते पूर्णकुंमन्तु वामके ।

चित्र वस्त्रा समायुक्त सर्वभरण भूषिता ॥॥

……………………………………………

काञ्चनाभां महाशक्ती करण्ड मुकुटान्विताम्

वरदा भय संयुक्ता विभ्रतीं यवकांसुकाम्

भवानि ध्यान

द्विनेत्रां द्विभुजां सौम्यां दुकूलवसनान्वितोम् ।
सर्वाभरण संयुक्तां करण्ड मकुटान्विताम्
शयनं दक्षिणं पादं वामपादं प्रलंविताम्
कर्णौ द्वौ कुण्डलो पेतोश्चन्न वीर समङ्गितौ
उरौ बाह्या सुनेव्यस्तौ बामहस्तस्च दक्षिणे ।
सोप्तलं दक्षिणेजानु किञ्चिदुन्नत मेव च ।
इषद्देवा श्रीतभ्यञ्च लंवितं भाग संयुतम् ॥॥

गंगा देवी ,गंगा भवानी र सरस्वती भनेका कुल गोत्र र थरले सृष्टीकाल देखी मानिएका इष्टदेवी हुन् जसको कुनै विकल्प छैन ॥ (टंकनाथ नेपाल शास्त्री, कौशिकादी सन्तती)
यो देवी प्राय सबै मण्डन श्रीचौर विर्ता ,झिल्टुङ्ग ,पाल्पा मा पनि पुजिन्छ । तर टौदहमा भने पुजिएको पाइएन । जुन अनिवार्य पुज्नै पर्ने देखिन्छ ॥

९ डुक्रम शिकारी

डुक्रम शिकारी र वन शिकारी भनेको एउटै नाम हुन् । डुक्रम को अर्थ डुलेर हिड्ने भन्ने बुझिन्छ ॥

१० गया

सहायक गोष्ट देवता को रूपमा पूजन गरीन्छ । यो देवता प्राय सबै मण्डन श्रीचौर विर्ता ,झिल्टुङ्ग ,पाल्पा मा पनि पुजिन्छ । तर टौदहमा भने पुजिएको पाइएन ।

११ गैड़ु

यसको बर्णन माथि गैंडुको मा गरिसकिएको छ ।

गाई भैंसी ब्याउदा बेगौती दूध पकाइ सात थुप्रा बिगौती राखेर सातपोका बाँध्छन् । ति सातपोके देवतामा ६ वटा गोष्ट देवतामा -१.महारुद्र ,२.काँणब्रह्म ३.ऐरादेवता ४.गैंडु,५.,गोसाई ,६. गैया पर्दछन् ।कसैले कुलदेवता मष्टा थपी ७ पुर्याउछन् ,भने कसैले कुनै कुलदेवी(काली,तारा,चण्डी,दुर्गा,विन्दुवासिनी मध्ये एक थपेर सात बनाउदछन् ।यो प्रथा नेपाली जातिको परम्परागत सांस्कृतिक पक्ष हो ।

कुलपूजा नगर्ने हरूपनि गोठपुजा गर्ने गर्दछन् ।मोही पारेर घिउ झिकेपछि अग्निलाइ पर सार्दछन् । यसलाइ धूप हाल्नु भनिन्छ । त्योबेला खीर नऔनी, घिउ, बाबर (रोटी) नैबेद्य चढाउँछन्।र अमलाको पात पूजामा प्रयोग गर्दछन् ।र देवता पूजा गर्दा महारुद्र, काँडाब्रह्मा, चण्डी,द्यौराली, गंगा, भवानी, विन्ध्यवासिनी,गैंडु, गोसाइँ, गैंया,ऐरा वा ऐरी शिकारी आदिको पूजा गर्दछन् ।

कौशिकादि सन्तती-

जाति वर्चस्वका द्योतक मष्ट :

मष्टका पार्षदहरु: काणा ब्रह्म,महारुद्र,गौंडाबछला-भवानी,ब्रह्मवेताल,झाँक्री,सिद्ध-शिकारी,श्मशानी,आईतबारे आदि पर्दछन् । यि सबैको संगठित रुपलाइ कूलदेवता भन्ने गरिन्छ ।

गोठधूप:

नेपालीका वार्षिक चाडपर्व मध्ये गोठधूप पनि एकहो ।यो पर्व वर्षमा दुईपल्ट मनाइन्छ ऊँधौली र ऊँभौलीका अर्थमा ।यस पर्वका आराध्यदेव महारुद्र हुन ।सहायकमा गैडु गोसाईका पूजाविधिमा अपनाइने शास्त्राचार तथा लोकाचार एवं समुन्नत विधिविधानहरू ,उँधौली उँभौली गर्ने देवाली गर्ने र महारुद्र, गैडूगोसाईका स्थान स्थापना गर्ने अनि कुलदेवतालाई अर्पण गर्ने आलम तथा आशागूर्जा इत्यादिका अवलोकनपश्चात् दर्शकले यस्तो अनुभव गर्नेछ ।कि यति पूराना प्रचलनको सजीवता अन्यत्र सायदै होला ।

कुलदेवता सम्बन्धी धार्मिक प्रमाण खण्ड

षोडश मातृका पुजन गर्दा

१६ नाम आत्मन कुलदेवता आउदछ ।

जसको पूजन सर्वदेव प्रतिष्ठा प्रकाश: मा

ॐप्राणाय स्वाहापानाय स्वाहा व्यानायस्वाहा । चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा वाचे स्वाहा मनसे स्वाहा ॥य.२२/२३

पत्तने नगरे ग्रामे विपिने पर्वते गृहे ।

नाना जाति कुलेशानीं दुर्गामावाहयाम्यहम् ॥॥ आत्मन: कुलदेवतायै नम:।

सोहि कुरा साङ्ग-सप्ताह-मण्डप-विधि: मा

कुलदेवी महाभागे कुलाद्रिकृतकेतने ।

प्रसन्ना भव मह्यं त्वं कुलदेवि नमोस्तुते ॥१६॥

ले प्राथना गरेको पाहिन्छ ।

कूलं च परमेशस्य शक्ति: सामर्थ्यमूध्वता ॥

स्वातन्त्रमोजो वीर्यं च पिण्ड:सविच्छरिरक ॥ ॥

तन्त्रलोका अभिनवपादगुप्त

परमेश्वरको लय,र प्रादुर्भाव गराउने सवै कारणमध्ये माथिल्लो तहको शक्ति,स्वातन्त्र, ओज,विर्य र सवित् तत्वमय पिण्ड नै कूल हो ॥

कूलं ही परमा शक्ती ....
लयोदयश्चितस्वरूपस्तेन तत्कुलं मुच्चते
स्वभावे वोधममलं कुलंसर्वत्र कारणम्
सर्वकर्त विभु सुक्ष्म तत्कुलं वरवर्णिनि
सर्वेशं तु कुलंदेवि सर्वं सर्वव्यवस्थितम्
तत्तेज:परमं घोरं.................
शक्ती गोचरंग विर्यं तत्कुलं विद्वि सर्वगम् ।
कुलं र परमानन्द ....
कुलंमात्मस्वरूपंतु
                कुलं शरीरंमित्यूक्तम् ।
गुह्याद गुह्यतंर देवि सारात् सारं परात् परम् ।
साक्षात शिवप्रदं देवि कर्णाकणीगतं कुलम् ॥

उत्तमा नित्यपूजास्यात् मध्यमं पर्वपूजनम् ॥
कुलज्ञानो मनो वच्मि (वल्मि) सप्तधा सिद्धसेवितम् ।

यस्य(पस्यदेवि परं नैव) चैव ह्यनन्त देवतामयम् ।
सर्वमा पुरितं येन तं नमामि कुलेश्वरम् ॥
                              उर्मिकौलवर्ण देव
नकुलालेन नेशेनाप्यन्वयोऽत्र प्रदर्श्यये ।
यतो विरूद्धतास्य स्यादसिद्धान्वयता पिवा ॥॥
केवलं वुद्धिमन्मात्रव्याप्ति संदर्शनादपि
पक्षधर्म वलाद्वीमान्कचित्कश्चित्पतियते ।
    ईश्वर सिद्धीदेव ।

कुलाचार विधानेन पुष्प धूपोपहारकै :
पूजयेद् गन्धपुष्पाद्यै शाक्तोक्त विधिपूर्वकै ॥

उर्मिकौलवण देव २ /१४७
व्रह्मा विष्णुश्च रूद्रश्च ईश्वर:शिव एव च ।
एते पञ्चधरा मूला : कुलमूल गतांगत:
२/१६२
पुजयेद्र देव देवेशि स्वकूले चापरे तथा ।
१/१८७
गोपनात् पालयन्त्येता कूलदेव्य: ख मातर: ।
पुत्रवत् परिरक्षन्ति यस्य ज्ञानमिदं हृदि ।३/१०७

कुल दिक्षा विधानेन संक्राम्य प्रतिपादयेत । ३/१०८
वाणरावण चण्डिश नन्दी भृङ्गी रिटादय:
सदा शिवस्य नैवेद्यं सर्वे गृहन्तु शाम्भवा : ।।
वाण रावण चण्डाश्च नन्दी भृङ्गि रिटादय
सदा शिवस्य नैवेद्यं सर्वे गृहन्तु शाम्भवा : ।।

स्वस्थान वर्जिता देवा:शोक दु:ख भयप्रदा: ।

व्रह्मा कृतयुगे देवस्त्रेतायां भगवान रवि: ।
द्वापरे भगवान् विष्णु:कलौ देवो महेश्वर:
अन्याँश्चाभिमतान्देवान् भक्त्या त्वक्रोधनो नर:
स्वमन्त्रैस्त्वर्चयेन्नित्यं पत्रै: पुष्पैस्तथाऽम्वुभि:॥

व्राह्मणं वैधसैमन्त्रै विष्णुं स्वै:शङ्करं स्वकै:
अन्यानपि तथा देवानर्चयेत्स्वीय मन्त्रकै:
मन्त्रन्यासापुराकृत्वा स्वदेहे देवतासु च ।
व्रह्मि भूत:शुचि:शान्तो देवयागमुपक्रमेत्

ध्यात्वा प्रणवपूर्व तु देवताश्च पृथक पृथक्
नमस्कारेण मन्त्रेण पुष्पाणि तु निवेदयेत्

नारसिंहे –“मन्त्रा वैदिकानाम मन्त्रा वा ग्राह्य :” ।
ब्राह्मे
ॐकारादिसु संयूक्तं नमस्कारान्त कीर्तितम् ।
स्वनाम सर्वसत्वानां मन्त्र इत्यभिधीयते ।
अनेनैव विधानेन गन्धं पुष्पं निवेदयेत्।
एकैकस्य प्रकुर्वित यथोद्दष्ट क्रमेण तु॥

कुलदेवता पूजनको क्रम खोज्दा

सैपुले पौडेल हरुको पूजन क्रम हेर्दा विश्वम्भर शर्मा द्वारा लिखित पद्धतीमा यो पाइएको र स्मरण योग्य रहेकोले यो राख्ने कोशिस गरेका छौ।

अथ प्रातः समुत्थाय कृतस्नान समाहितः ।
कृतसंन्ध्यार्चना मन्त्रः प्रविश्य चा थ मण्डपम् ॥१॥
स्वगोत्राः दिक्षीताः सर्वेकुलदेवार्चनकृते ॥
समादाय पवित्राणि अविसेजितदैवतः॥२॥
आग्नेयभागे संस्थाप्य अग्निं ज्वलितक शुभम् ।
होम कुर्याद् घृत चरूं पृथक् पृथक् पृथक् कृतम् ॥३॥
अग्न्यादिभ्यस्ततो दद्यादाहुतिनां शतम् शतम् ।
अथवा सहस्रहुतिर्देयो पञ्चभ्यश्च तथैव च ॥४॥
दिक्पतिभ्यस्ततो दद्यात्सपवित्रं बहिर्बलिम् ।
रोटकं पायसं कृत्वा निवेदयेद्यथा क्रमम् ॥५॥
जाज्वल्यमाने निर्धुमे जुहुवादिष्टसिद्धये ॥
अपबृद्धेष्वधुमेतु होमं बन्हौ न सिद्धयति॥६॥
ज्ञेयात सर्व प्रयत्नेन कुलदेवी प्रपूजयेत् ॥
पुष्पाक्षतं पायसं च रोटकं कोष्ट कोष्टयो ॥७॥

ईति कुलदेव पूजा विधिः वाजपेयी भट्टाचार्यस्य

नेपाल बन्धु हरुको परम्परागत कुलदेवता नामावली

१) महामण्डलीमष्टा

(मरूतेश्वर देवता)

२) महा सरस्वती

३) काँण ब्रहमा (काँण ब्रहमा)

(मष्टका पार्षद हरू)

४) महारुद्र पार्वती

५) गंगा भवानी चण्डी

६) गैडुदेवता

७) गोसाइँ

८) गैयाँ

९) बिन्ध्यबाशिनी (बछला)

१०) महासिद्ध (वनसिकारी डुक्रम शिकारी डुङ्ग्रे शिकारी)

११) ऐरा देवता

११) सिमे

१२) भुमिदेवता. . . . .

१३) नागदेवता

१४) लँगडा देवता

१५) भद्रा देवता

१६) धवलसिद्ध

१७) सुन झाँक्री

१८) रिडे झाँक्री

१९) कैले झाँक्री

२०) धौले झाँक्री

२१) रूमलादेवी

२२) बत्सलादेवी

२३) सुर्मा देवी

२४) देबधामा

२५) परामुर्ति

२६) दिब्यामूर्ति

२७) सर्वेश्वरी

२८) कंकेश्वरी

२९) दिगाल्नी

३०) रुपाल्नी

३१) भैरवी
३२) कालिका . . . .
३३) दुरासैनी
३४) भूरासैनी
३५) तित्रासैनी
३६) गोठेनी
३७) तिवारी
३८) श्मशानी
३९) ब्रज देवता
४०) घटाला
४१) कोकिला
४२) ज्वाला
४३) भैरव
४४) जालपा
४५) आकाशदेवता
४६) बिजया
४७) वसन्तमाला
४८) हेमन्तमाला
४९) पिशाच
५०) भूतेश्वर
५१) कोटिला
५२) बाटिला
५३) महाभु
५४) छलिमा:
५५) धुमावती
५६) श्यामावती
५७) कीलेश्वरी
५८) ब्रज्रेश्वरी
५९) वनश्खण्डी
६०) महाश्मसानी
६१) महाऐरी
६२) महाचण्डी
६३) महाराजी
६४) महाभूमे